

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KLESZCZEWO NA LATA 2020-2023

1. WSTĘP

1.1 CEL OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.

Podstawowym, ogólnie pojętym założeniem niniejszego „Programu opieki nad zabytkami dla Gminy Kleszczewo na lata 2020 – 2023” jest ukierunkowanie polityki Samorządu Gminnego, służącej podejmowaniu planowanych działań dotyczących finansowania, inicjowania, wspierania oraz koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Jest to uzupełniający dokument w stosunku do innych aktów planowania gminnego. Zadaniem Programu jest także organizacja działań edukacyjnych i wychowawczych wobec miejscowej społeczności. Dla realizacji powyższego założenia niezbędna jest realizacja szczegółowych celów określonych m.in. w art. 87 ust. 2 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, do których należą:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;

- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami;
- zapoznanie z zasobami dziedzictwa kulturowego, historią i zabytkami Gminy
- wspieranie działań zmierzających do pozyskania środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków przy sporządzaniu i zmianie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy.

1.2 PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej

Ochrona zabytków, dawnych materialnych i niematerialnych dóbr kultury jest obowiązkiem konstytucyjnym Państwa. w myśl art. 5 Konstytucji RP „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego (...). Istotnym elementem tego dziedzictwa są zabytki, które w swych niematerialnych wartościach są dobrem wspólnym. Art. 82 Konstytucji wskazuje, iż „obowiązkiem Obywatela (...) jest troska o dobro wspólne”, z kolei art. 6 Konstytucji stanowi, że „...Rzeczpospolita Polska, stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury (...)”.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2020 r., poz. 282)

Obowiązująca ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wprowadziła pojęcia ochrony i opieki nad zabytkami. Zgodnie z art. 3, użyte w ustawie określenia oznaczają:

- 1) zabytek – nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;
- 2) zabytek nieruchomy – nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa w pkt. 1;
- 3) zabytek ruchomy – rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa w pkt. 1;
- 4) zabytek archeologiczny – zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;

- 5) instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami – instytucję kultury w rozumieniu przepisów o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, której celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami;
- 6) prace konserwatorskie – działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań;
- 7) prace restauratorskie – działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części, oraz dokumentowanie tych działań;
- 8) roboty budowlane – roboty budowlane w rozumieniu przepisów Prawa budowlanego, podejmowane przy zabytku lub w otoczeniu zabytku;
- 9) badania konserwatorskie – działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich;
- 10) badania architektoniczne – działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń;
- 11) badania archeologiczne – działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego;
- 12) historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny – przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;
- 13) historyczny zespół budowlany – powiązaną przestrzennie grupę budynków wyodrębnioną ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi;
- 14) krajobraz kulturowy – przestrzeń historycznie ukształtowaną w wyniku działalności człowieka, zawierającą wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze;
- 15) otoczenie – teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

Zgodnie z art. 89 organami ochrony zabytków są:

- 1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;

2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Wojewódzki Konserwator Zabytków.

W art. 4 zapisano, iż ochrona zabytków polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Art. 5 wskazuje, iż opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Ponadto, w art. 6, ustawa definiuje m.in. podstawowe pojęcia z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami oraz przedmiot, zakres, formy i sposób ich ochrony. W art. 7 określa także formy i sposób ochrony zabytków.

Ustawa definiuje obowiązki oraz kompetencje samorządu terytorialnego w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Szczegółowo określone obowiązki samorządu w stosunku do obiektów zabytkowych objętych ochroną, których samorząd jest właścicielem lub posiadaczem zawarte są w następujących artykułach: 5, 25, 26, 28, 30, 31, 36, 71, 72.

Na mocy art. 21 ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy. Art. 22 ust. 4 stwierdza, iż „Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.”. W ust. 5 tego artykułu zapisano, iż w gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Jak wspomniano art. 87 ustawy określa obowiązek samorządu, dotyczący sporządzania i uchwalania gminnego programu opieki nad zabytkami:

- program winien być opracowany na okres 4 lat,
- program służy celom określonym w Ustawie,
- program przyjmuje rada gminy, po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków,
- program ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym,
- z realizacji programu władze gminy sporządzają co 2 lata sprawozdanie, które przedstawiane jest radzie gminy.

Artykuły 18 i 19 nakazują samorządom uwzględnianie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji planów zagospodarowania przestrzennego.

Zgodnie z artykułem 81, w trybie określonym odrębnymi przepisami dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielona przez organ stanowiący gminy, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale. Dotacja (w zakresie określonym w art. 77), może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie przez wnioskodawcę prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków.

Dodatkowo należy wskazać odniesienia do zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego, zawarte w następujących aktach prawnych:

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2020 r. poz. 713)

- art. 7 ust. 1 pkt. 9

„Zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy:

9) kultury w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.”

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2020 r. poz. 293, 471)

Na mocy ustawy planowanie i zagospodarowanie przestrzenne musi uwzględnić m.in.: wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej (art. 1. ust. 2, pkt 4). Ustawa określa, iż studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego powinno w swej treści zawierać następujące elementy:

- uwzględnianie stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej (art. 10, ust. 1, pkt 4),
- określenie obszarów i zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej (art. 10, ust. 2, pkt 4).

W miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego będącym aktem prawa miejscowego ustawa nakazuje obecność następujących elementów:

- obowiązkowe określenie zasad ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego (art. 15, ust. 2, pkt 3),
- obowiązkowe określenie zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej (art. 15, ust. 2, pkt 4),
- określa się, w zależności od potrzeb, granice pomników zagłady oraz ich stref ochronnych, a także ograniczenia dotyczące prowadzenia na ich terenie działalności gospodarczej, określone w ustawie z dnia 7 maja 1999 r. o ochronie terenów byłych hitlerowskich obozów zagłady (art. 15, ust. 3, pkt 6).

Wymagania koncepcji ochrony zabytków uwzględnia się również na szczeblach wojewódzkim i krajowym planowania przestrzennego (art. 39, ust. 3, pkt 2; art. 47, ust. 2, pkt 2). Projekt planu wymaga uzgodnienia z właściwym Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (Dz. U. z 2019 r. poz. 1186, 1309, 1524, 1696, 1712, 1815, 2166, 2170, z 2020 r. poz. 148, 471, 695)

W myśl tej ustawy jej przepisy nie naruszają przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego (art. 2. , ust 2 pkt. 3).

W art. 5, ust. 1 pkt 7 oraz ust. 2 ustawa stwierdza, iż obiekt budowlany należy użytkować w sposób zgodny z jego przeznaczeniem i wymaganiami ochrony środowiska oraz nakazuje projektowanie i budowanie obiektów budowlanych i związanych z nim urządzeń zapewniające ochronę obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską.

W przypadku pozytywnej opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w odniesieniu do obiektów budowlanych wpisanych do rejestru oraz innych obiektów budowlanych usytuowanych na obszarach objętych ochroną konserwatorską możliwe jest złożenie wniosku do właściwego ministra o zgodę na odstępianie od przepisów techniczno-budowlanych, o których mowa w art. 7 ustawy (art. 9, ust. 3, pkt 4).

Wg art. 30 ust. 2 w stosunku do prac budowlanych przy obiektach oraz obszarach niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, wymagane jest zgłoszenie do właściwego organu. W zgłoszeniu należy określić rodzaj, zakres i sposób wykonywania robót

budowlanych oraz termin ich rozpoczęcia. Do zgłoszenia należy dołączyć oświadczenie, o którym mowa w art. 32 ust. 4 pkt. 2, oraz, w zależności od potrzeb, odpowiednie szkice lub rysunki, a także pozwolenia, uzgodnienia i opinie wymagane odrębnymi przepisami. W razie konieczności uzupełnienia zgłoszenia właściwy organ nakłada, w drodze postanowienia, na zgłaszającego obowiązek uzupełnienia, w określonym terminie, brakujących dokumentów, a w przypadku ich nieuzupełnienia – wnosi sprzeciw, w drodze decyzji. Zgodnie z art. 32 ust. 1:

1. Pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego może być wydane po uprzednim:

- 1) przeprowadzeniu oceny oddziaływania przedsięwzięcia na środowisko albo oceny oddziaływania przedsięwzięcia na obszar Natura 2000, jeżeli jest ona wymagana przepisami ustawy z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko,
- 2) uzyskaniu przez inwestora, wymaganych przepisami szczególnymi, pozwoleń, uzgodnień lub opinii innych organów,
- 3) wyrażeniu zgody przez ministra właściwego do spraw energii – w przypadku budowy gazociągu przesyłowego, gazociągu o zasięgu krajowym lub jeżeli budowa ta wynika z umów międzynarodowych

Prowadzenie robót budowlanych przy obiekcie budowlanym wpisanym do rejestru zabytków lub na obszarze wpisanym do rejestru zabytków wymaga, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, uzyskania pozwolenia na prowadzenie tych robót, wydanego przez właściwego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (art. 39, ust. 1).

Pozwolenie na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydane po uzyskaniu decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków działającego w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków (art. 39, ust. 2).

W stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje organ administracji architektoniczno-budowlanej w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków (art. 39, ust. 3).

Katalog działań budowlanych, w stosunku do których niewymagane jest pozwolenie na budowę, a które podlegają zgłoszeniu organowi budowlanemu określają kolejno art. 29, 29a, 30, 31 ustawy Prawo Budowlane. W stosunku do zamierzeń, które wymagają jedynie zgłoszenia zgodnie z art. 30 ust. 7 ustawy właściwy organ może nałożyć w drodze decyzji obowiązek uzyskania pozwolenia na wykonanie określonego obiektu lub robót budowlanych objętych obowiązkiem zgłoszenia, jeżeli ich realizacja może naruszać ustalenia miejscowego planu zagospodarowania

przestrzennego lub spowodować m.in. pogorszenie stanu środowiska lub stanu zachowania zabytków.

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz. U. z 2019 r. poz. 688, 1570, 2020, z 2020 r. poz. 284).

Określa ona, iż wśród zadań publicznych znajdują się działania m.in. w zakresie kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego (art. 4, ust. 1, pkt 16). Regulacje z tym związane zawarte są w art. 19, który określa prawa i obowiązki mieszkańców w zakresie realizacji wybranych przez nich działań, zarówno w ramach inicjatyw lokalnych, jak i za pośrednictwem organizacji pozarządowych lub innych podmiotów wymienionych w art. 3 ust. 3 ustawy. Artykuł precyzuje też, iż jednostka samorządu terytorialnego zawiera na czas określony umowę o wykonanie inicjatywy lokalnej z wnioskodawcą.

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2019 r. poz. 1396, 1403, 1495, 1501, 1527, 1579, 1680, 1712, 1815, 2087, 2166, z 2020 r. poz. 284, 695).

Zgodnie z zapisami art. 71 ust. 3 tej ustawy przeznaczenie i sposób zagospodarowania terenu powinny w jak największym stopniu zapewniać zachowanie jego walorów krajobrazowych. Dotyczy to także krajobrazu kulturowego.

Art. 101 ust. 1 określa, iż ochrona powierzchni ziemi polega m. in. na zachowaniu wartości kulturowych, z uwzględnieniem zabytków archeologicznych.

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2020 r. poz. 55, 471).

Jednym z celów ochrony przyrody jest ochrona walorów krajobrazowych, zieleni w miastach i wsiach oraz zadrzewień (art. 2, ust. 2, pkt 5). Jako jedną z form ochrony przyrody w tym jej immanentnego składnika, jakim jest krajobraz ustawa ta przyjmuje w art. 6, ust. 1, pkt 3 park krajobrazowy. Zgodnie z art. 16, ust. 1, : park krajobrazowy obejmuje obszar chroniony ze względu na wartości przyrodnicze, historyczne i kulturowe oraz walory krajobrazowe w celu zachowania, popularyzacji tych wartości w warunkach zrównoważonego rozwoju. Zarówno utworzenie parku krajobrazowego jak i nadanie mu statutu należą do prerogatyw sejmiku wojewódzkiego (art. 16, ust. 3, ust. 5).

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2020 r. poz. 65, 284, 471).

W świetle art. 6 pkt .5 jednym z celów publicznych tej ustawy jest opieka nad nieruchomościami stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Art. 13, ust. 4 jasno określa, że: sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste

nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, a także wnoszenie tych nieruchomości, jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek, wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków. Cenę nieruchomości lub jej części (wyznaczonej zgodnie z art. 67) wpisanej do rejestru zabytków obniża się o 50% (zgodnie z art. 68 ust. 3). Właściwy organ może, za zgodą odpowiednio wojewody albo rady lub sejmiku, podwyższyć lub obniżyć tę bonifikatę. Identyczny zapis stosuje się w przypadku opłaty z tytułu użytkowania wieczystego jeżeli nieruchomość gruntowa została wpisana do rejestru zabytków (art. 73, ust. 4) oraz w przypadku opłaty z tytułu trwałego zarządu (art. 84, ust. 4).

Art. 13 pkt. 5 stwierdza, że sprzedaż, zamiana, darowizna lub dzierżawa nieruchomości stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, będących cmentarzami ujętymi w wojewódzkiej ewidencji zabytków, a także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek wymagają pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych (Dz. U. z 2019 r. poz. 1170 z późn. zm.).

Na podstawie art. 7, ust. 1, pkt 6 ustawa zwalnia od podatku od nieruchomości: grunty i budynki wpisane indywidualnie do rejestru zabytków, pod warunkiem ich utrzymania i konserwacji, zgodnie z przepisami o ochronie zabytków, z wyjątkiem części zajętych na prowadzenie działalności gospodarczej.

Ustawa dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. z 2020 r. poz. 194).

Według zapisów tej ustawy zarówno państwo (art. 1 ust. 2) jak i organy jednostek samorządu terytorialnego (art. 1 ust. 4) sprawują mecenat nad działalnością kulturalną polegający m.in. na wspieraniu i promocji opieki nad zabytkami.

Do powyższych ustaw należy dołączyć akty prawne, które w całej swojej treści odnoszą się do zakresu ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego. Są to:

- ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 2019 r. poz. 917, 1726),
- ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2019 r., poz. 1479 z późn. zm.),
- ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. z 2019 r., poz. 553, 730),
- ustawa z dnia 7 maja 1999 r. o ochronie terenów byłych hitlerowskich obozów zagłady (Dz. U. z 2015 r., poz. 2120).

Ostatni element to akty wykonawcze do ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Są to:

- Rozporządzenie MKiDN z dnia 10 września 2019 r. (Dz. U. z 2019 poz. 1886) zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem. W oparciu o art. 24 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami rozporządzenie określa sposób prowadzenia powyższych rejestrów i wykazów,
- Rozporządzenie MKiDN z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (t.j. Dz.U. z 2018 r., poz. 1609),
- Rozporządzenie MKiDN z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie udzielenia dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru (Dz. U. 2017 r. poz. 1674).

2. FORMY PRAWNE OCHRONY ZABYTEKÓW

Przywołana na wstępie ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami stanowi podstawę prawną ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce i wprowadza w tej materii szereg fundamentalnych definicji i pojęć. W myśl ustawy zabytek jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Zgodnie z ustawą opiece podlegają – bez względu na stan zachowania – zabytki pogrupowane w trzech kategoriach:

Zabytki nieruchome będące w szczególności:

- krajobrazami kulturowymi,
- układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- dziełami architektury i budownictwa,
- dziełami budownictwa obronnego,
- obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- cmentarzami,
- parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,

- miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

Zabytki ruchome będące w szczególności:

- dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami, wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2012 r. poz. 642 z późn. zm.),
- instrumentami muzycznymi, wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

Zabytki archeologiczne będące w szczególności:

- pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- cmentarzyskami,
- kurhanami,
- relikdami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ponadto, zgodnie z art. 6.2. ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Formy prawne ochrony zabytków

Ustawodawca wyróżnia następujące formy ochrony zabytków:

- wpis do rejestru zabytków,
- wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa,
- uznanie za pomnik historii,
- utworzenie parku kulturowego,
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, decyzjach o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzjach o warunkach zabudowy, decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzjach o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Wpis do rejestru zabytków

Podstawą wpisu do rejestru zabytków jest decyzja administracyjna wydana przez wojewódzkiego konserwatora zabytków. Z wnioskiem o taki wpis może występować właściciel zabytku oraz użytkownik wieczysty gruntu na którym znajduje się zabytek. Również wojewódzki konserwator zabytków ma prawo wszczęcia postępowania z urzędu w sprawie wpisania zabytku nieruchomego do rejestru zabytków.

Rejestr zabytków prowadzi odpowiedni wojewódzki konserwator zabytków dla zabytków znajdujących się na terenie województwa. Do rejestru można wpisać także otoczenie oraz nazwę geograficzną, historyczną i tradycyjną zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków. Wojewódzki konserwator zabytków może wpisać także do rejestru historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny. Sprawy te reguluje ustawa z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz Rozporządzenie Ministra Kultury z 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2019 r. poz. 1886).

Lista Skarbów Dziedzictwa

Listę Skarbów Dziedzictwa prowadzi minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Na Listę Skarbów Dziedzictwa wpisuje się zabytek ruchomy o szczególnej wartości dla dziedzictwa kulturowego zaliczany do jednej z następujących kategorii:

- 1) zabytków archeologicznych, które mają więcej niż 100 lat, wchodzą w skład zbiorów archeologicznych lub zostały pozyskane w wyniku badań archeologicznych lub przypadkowych odkryć,
- 2) elementów stanowiących integralną część zabytków architektury, wystroju wnętrz, pomników, posągów i dzieł rzemiosła artystycznego, które mają więcej niż 100 lat,
- 3) wykonanych ręcznie dowolną techniką i na dowolnym materiale dzieł malarstwa, nieobjętych kategoriami wskazanymi w pkt 4 i 5, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 150 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
- 4) wykonanych ręcznie na dowolnym materiale akwareli, gwaszy i pasteli, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 30 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
- 5) mozaik, nieobjętych kategoriami wskazanymi w pkt 1 i 2, oraz rysunków wykonanych ręcznie przy użyciu dowolnej techniki i na dowolnym materiale, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 15 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
- 6) oryginalnych dzieł grafiki i matryc do ich wykonania oraz oryginalnych plakatów, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 15 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,

- 7) oryginalnych rzeźb, posągów lub ich kopii wykonanych tą samą techniką co oryginał, nieobjętych kategorią wskazaną w pkt 1, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
 - 8) fotografii, filmów oraz ich negatywów, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 15 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
 - 9) pojedynczych lub znajdujących się w zbiorach inkunabułów i manuskryptów oraz map i partytur muzycznych, liczących więcej niż 50 lat, które nie są własnością ich twórców,
 - 10) pojedynczych lub znajdujących się w zbiorach książek, które mają więcej niż 100 lat i ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro,
 - 11) map drukowanych, które mają więcej niż 200 lat,
 - 12) środków transportu, które mają więcej niż 75 lat i ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro,
 - 13) innych kategorii, niewymienionych w pkt 1–12, obejmujących zabytki, które mają więcej niż 50 lat i ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro
- na podstawie decyzji wydanej przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, z urzędu albo na wniosek właściciela zabytku ruchomego.

Pomnik Historii

Terminem tym określa się zabytek nieruchomy o szczególnych wartościach materialnych i niematerialnych oraz znaczeniu dla dziedzictwa kulturowego naszego kraju. Rangę pomnika historii podkreśla fakt, że jest on ustanawiany przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej specjalnym rozporządzeniem na wniosek Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. W treści prezydenckiego rozporządzenia wyszczególnia się cechy danego zabytku świadczące o jego najwyższej wartości, określa się precyzyjnie jego granice i zamieszcza schematyczną mapkę obiektu.

Na elitarną listę Pomników Historii mogą zostać wpisane obiekty architektoniczne, krajobrazy kulturowe, układy urbanistyczne lub ruralistyczne, zabytki techniki, obiekty budownictwa obronnego, parki i ogrody, cmentarze, miejsca pamięci najważniejszych wydarzeń lub postaci historycznych oraz stanowiska archeologiczne. Na rok 2019 w całym kraju było 105 miejsc i obiektów uznanych za pomnik historii.

Park kulturowy

Kolejną formą ochrony jest utworzenie parku kulturowego w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Podstawą jego utworzenia

jest uchwała rady gminy, którą podejmuje się po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego lub decyzja o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzja o warunkach zabudowy, decyzja o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzja o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzja o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego

Relacje pomiędzy ochroną zabytków a planami zagospodarowania przestrzennego są regulowane przez artykuły 18, 19 i 20 ustawy z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Przede wszystkim art. 18 wprowadza obowiązek uwzględniania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

W wymienionych decyzjach, koncepcjach, strategiach, analizach, planach i studiach, winno się w szczególności uwzględnić krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, określić rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków i zapewnić im ochronę przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu oraz ustalić przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami. w przypadku zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia, zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków oraz parków kulturowych, ochrona ich musi być bezwarunkowo uwzględniona w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego i pozostałych decyzjach.

3. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO.

3.1 Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

3.1.1. Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013 (2020)

Podstawowe cele polityki w zakresie ochrony zabytków zostały sformułowane z Narodowym Programie Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego na lata 2004-2013” przyjętym przez Rząd RP 21 września 2004 r. Podstawa jego opracowania było określenie dziedzictwa kulturowego jako potencjału poszczególnych regionów, który sprzyjać ma wzrostowi konkurencyjności regionów dla turystów, inwestorów i mieszkańców oraz uznanie go za podstawę rozwoju kultury i upowszechniania kultury. Jest to dokument podejmujący próbę określenia

nowocześnie pojmowanej polityki kulturalnej państwa, funkcjonującej na warunkach rynkowych. W 2005 r. sformułowano program uzupełniający Narodową Strategię Rozwoju Kultury na lata 2004-2020 r poprzez rozszerzenie celów strategii, wprowadzenie systemu jej realizacji, monitorowania i ewaluacji.

Celem strategicznym Narodowego Programu jest zrównoważenie rozwoju kulturalnego regionów w Polsce, który ma zostać osiągnięty poprzez realizację następujących celów częściowych:

- wzrost efektywności zarządzania sferą kultury,
- wprowadzenie innowacyjnych rozwiązań w systemie organizacji działalności kulturalnej i w systemie upowszechniania kultury,
- zmniejszenie dysproporcji regionalnych w rozwoju kultury,
- wzrost uczestnictwa i wyrównywanie szans w dostępie do szkolnictwa artystycznego, dóbr i usług kultury,
- poprawa warunków działalności artystycznej
- efektywna promocja twórczości
- zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywna ochrona zabytków
- zmniejszenie luki cywilizacyjnej poprzez modernizację i rozbudowę infrastruktury kultury.

Określone zostały następujące priorytety „Narodowego Programu Kultury „Ochrona Zabytków i dziedzictwa Kulturowego” , wytyczającego strategiczne cele polityki państwa w sferze ochrony zabytków:

1. aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym materialne dziedzictwo kulturowe;

- budowa nowoczesnych rozwiązań organizacyjno-finansowych w sferze ochrony zabytków, których głównym celem jest dostosowanie sfery ochrony zabytków do rzeczywistości gospodarczej,
- kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne
- zwiększenie roli zabytków w rozwoju przedsiębiorczości i turystyki poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych

2. Edukacja i administracja na rzecz ochrony i zachowanie dziedzictwa kulturowego:

- rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego (podnoszenie wykształcenia kadr zatrudnionych w sferze dziedzictwa narodowego, zwiększenie zainteresowania społeczeństwa problematyką ochrony zabytków),
- ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego przed nielegalnym wwozem, wywozem i przewozem przez granicę

Celem strategicznym jest zrównoważenie kultury w regionach, które zostanie osiągnięte poprzez realizację min. następujących celów częściowych;

- wzrost efektywności zarządzania sferą kultury,
- zmniejszenie dysproporcji regionalnych w rozwoju i dostępie do kultury
- wzrost udziału kultury w PKB
- zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywna ochrona zabytków
- modernizacja i rozbudowa infrastruktury kultury
- wzrost uczestnictwa w kulturze
- efektywna promocja twórczości

W programie operacyjnym „Dziedzictwo kulturowe” określono dwa priorytety: rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz rozwój kolekcji muzealnych.

3.1.2 Krajowy programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022

Krajowy Program Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022 został przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 13 sierpnia 2019 roku i jest efektem wykonania upoważnienia ustawowego, zawartego w artykułach 84 i 85, ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami i jest programem rozwoju określonym w artykule 15 ustawy z dnia 6 grudnia 2006 roku o zasadach prowadzenia polityki rozwoju. Gminny Program Opieki nad Zabytkami opiera się na założeniach programu krajowego, jednak są one dość ogólne w odniesieniu do zabytków z terenu gminy.

Cel główny Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019–2022 to Stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami. Został on opracowany na bazie wniosków płynących z realizacji i ewaluacji Programu 2014–2017, a także zmiany systemu ochrony zabytków wprowadzonej ustawą z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw. Cel główny dzieli się na trzy cele szczegółowe, zawierające kierunki działań.

CEL SZCZEGÓŁOWY 1 Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego

Kierunek działania 1.1. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym

1. Szkolenia dla jednostek samorządu terytorialnego w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym, w tym pracowników merytorycznych, z uwzględnieniem zagadnień planowania przestrzennego i dostępności dla osób z niepełnosprawnościami
2. Budowanie zasobu wiedzy o ochronie dziedzictwa kulturowego na poziomie lokalnym, regionalnym i centralnym
3. Merytoryczne wsparcie procesu planowania i rewitalizacji w gminach
4. Konkurs Generalnego Konserwatora Zabytków nagradzający gminy za modelowe wdrażanie programów opieki nad zabytkami

Kierunek działania 1.2. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym

1. Wspieranie rozwijania kompetencji zawodowych pracowników służb konserwatorskich
2. Ewaluacja stosowanych standardów i metod konserwatorskich
3. Wspieranie działań dokumentacyjnych zasobu zabytkowego
4. Powołanie Centrum Architektury Drewnianej

CEL SZCZEGÓŁOWY 2 Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami

Kierunek działania 2.1. Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami

1. Upowszechnianie standardów i metod konserwatorskich dla wybranych zasobów zabytkowych (wybór zasobów, wypracowanie zaleceń dla opiekunów zasobu zabytkowego dotyczących metod konserwacji, adaptacji, dokumentacji i badań, upowszechnianie przez bazę wiedzy).

Kierunek działania 2.2. Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego

1. Podniesienie bezpieczeństwa zasobów ruchomych przez sprzyjanie intensyfikacji współpracy z opiekunami zabytków przez właściwe służby i instytucje

CEL SZCZEGÓŁOWY 3 Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego

Kierunek działania 3.1. Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego i jego wartości

1. Kampania społeczno–edukacyjna w mediach, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami i dostępności zabytków dla osób z niepełnosprawnościami
2. Tworzenie narzędzi edukacyjnych dla szkół i instytucji kultury, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Kierunek działania 3.2. Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami

3.2 Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu.

3.2.1. Strategią rozwoju województwa wielkopolskiego do 2020 roku

Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do 2020 roku. Wielkopolska 2020, przyjęta została uchwałą nr XXIX/559/12 przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego dnia 17 grudnia 2012 r. Jest to aktualizacja Strategii rozwoju województwa wielkopolskiego do 2020 roku, przyjętej uchwałą nr XLII/692A/05 Sejmiku Województwa Wielkopolskiego z dnia 17 grudnia 2005 r. Strategia określa kierunki, cele i uwarunkowania rozwoju województwa. Wytyczne te stanowią podstawę konstrukcji planu zagospodarowania przestrzennego, dzięki czemu stają się one czynnikiem determinującym, również poprzez zachowanie i poprawę jakości krajobrazu kulturowego i przyrodniczego.

Wizja Wielkopolski: Wielkopolska 2020 roku w wyniku stopniowego osiągnięcia celów strategii ma być regionem inteligentnym, innowacyjnym i spójnym. Misją określoną w strategii jest:

- Skupienie wszystkich podmiotów działających na rzecz wzrostu konkurencyjności regionu, poprawy warunków życia mieszkańców oraz odsunięcia perspektywy zapaści demograficznej.
- Uzyskanie efektu synergii przez stworzenie spójnej koncepcji wykorzystania środków publicznych.
- Wykorzystanie własnych instrumentów dla uzyskania efektu dźwigni.

Celem generalnym strategii jest efektywne wykorzystanie potencjałów rozwojowych na rzecz wzrostu konkurencyjności województwa, służące poprawie jakości życia mieszkańców w warunkach zrównoważonego rozwoju. Dla celu generalnego ustalono osiem celów strategicznych, wraz z celami operacyjnymi. W zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego największe znaczenie ma cel operacyjny 8.10. Ochrona i utrwalanie dziedzictwa kulturowego.

Stwierdza on, że jednym z fundamentów kapitału społecznego jest tożsamość regionalna, otwartość na inne kultury oraz tolerancja. Bez poczucia tożsamości i znajomości własnej kultury nie można budować więzi społecznych. Rozwój społeczny, w tym tożsamość kulturowa, jest ważnym czynnikiem kształtowania konkurencyjności regionu. Wielkopolska może być regionem, który nie tylko wspiera wewnętrzny rozwój kulturalny, ale również przyciąga jednostki kreatywne, działające w przestrzeni kultury, poprzez stworzenie wizerunku regionu otwartego na mobilność idei oraz odmienne wzorce i wartości kulturowe. Cel ten realizowany powinien być przez następujące kierunki działań:

- Promocja kultury regionalnej.
- Poprawa warunków dla utrwalania tożsamości oraz upowszechniania dorobku kultury lokalnej i regionalnej.
- Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego oraz historycznego regionu.
- Rozwój cyfrowego systemu zarządzania dobrami kultury.
- Wsparcie rozwoju kultury jako jednego z kreatywnych sektorów gospodarki regionu i rozwój przedsiębiorczości w tej dziedzinie.
- Wzmocnienie pluralizmu kulturowego jako rozwojowej przeciwwagi dla dziedzictwa kulturowego regionu, odpowiedzialnego za stałe elementy kultury.
- Stymulacja przepływu treści kulturowych (transfer międzykulturowy) oraz wewnętrznej innowacji w sferze kultury, jako niezbędnych czynników rozwoju kultury.
- Zmniejszanie przestrzennych, społecznych i ekonomicznych dysproporcji w dostępie do kultury.

3.2.2 Plan zagospodarowania przestrzennego Województwa Wielkopolskiego.

W dniu 25 marca 2019 r. Uchwałą Nr V/70/19, Sejmik Województwa Wielkopolskiego uchwalił Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego wraz z Planem zagospodarowania przestrzennego miejskiego obszaru funkcjonalnego Poznania.

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego jest najważniejszym dokumentem Samorządu Województwa Wielkopolskiego określającym politykę przestrzenną w granicach administracyjnych regionu, w tym dla miejskiego obszaru funkcjonalnego ośrodka wojewódzkiego. Plan określa model rozwoju przestrzennego, cele polityki przestrzennej i kierunki zagospodarowania przestrzennego województwa oraz rozmieszczenie inwestycji celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym, a także zasady zagospodarowania obszarów funkcjonalnych.

W treści programu podkreślono, że ochrona środowiska i dziedzictwa kulturowego jest szczególnie ważnym elementem polityki przestrzennej województwa. W rozdziale o kulturze i dziedzictwie narodowym, omówiono zagadnienie tożsamości regionalnej, dziedzictwa archeologicznego, zabytków i parków. W celu realizacji założeń szczególną uwagę zwrócono na następujące działania:

- 1) zwiększenie nakładów finansowych na ochronę zasobów kulturowych.
- 2) prowadzenie stałych nadzorów nad rejestrem zabytków i udostępnienie jego wersji elektronicznej.
- 3) prowadzenie badań w obrębie zabytków we wszystkich dziedzinach nauki.
- 4) wykorzystanie zabytków i wiedzy o nich dla celów turystycznych oraz dla promocji regionu.
- 5) podnoszenie wartości usług turystycznych poprzez „wykorzystanie” zabytków dla podniesienia atrakcyjności oferty.

3.2.3 Wielkopolski Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami na lata 2017-2020

Program opieki nad zabytkami województwa wielkopolskiego na lata 2017- 2020, przyjęty został uchwałą nr XXXVIII/901/17 przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego dnia 27 listopada 2017 r. Program ten jest aktualizacją i kontynuacją Programu opieki nad zabytkami dla województwa wielkopolskiego, opracowanego na lata 2013- 2016. Położono w nim nacisk na wsparcie Strategii Rozwoju Turystyki w Województwie Wielkopolskim do roku 2020, a także włączono zapisy dotyczące obchodów setnej rocznicy Powstania Wielkopolskiego.

Program, zawiera wiele ważnych informacji, których źródłem jest Raport o stanie zabytków na terenie województwa wielkopolskiego oraz założenia programu ochrony zabytków. Podstawowym zadaniem programu jest stymulowanie wszelkich działań na rzecz opieki nad zabytkami. W dokumencie, omówione zostały zabytki nieruchomości, ruchome i archeologiczne województwa wielkopolskiego oraz przedstawiony został w formie tabelarycznej zasób zabytków nieruchomości

i archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków, a także znajdujących się w ewidencji zabytków z terenu poszczególnych powiatów województwa.

W programie, wyznaczono siedem celów wraz z zadaniami, które będą realizowane przez Samorząd Województwa Wielkopolskiego w miarę posiadanych środków:

Cel 1: Poprawa stanu zabytków poprzez podjęcie działań mających na celu poprawę ich zachowania

Cel 2: Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju

Cel 3: Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych i turystycznych

Cel 4: Włączenie problemów ochrony dziedzictwa kulturowego Wielkopolski do działań edukacyjnych

Cel 5: Prowadzenie planowych działań wspierających dziedzictwo niematerialne

Cel 6: Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami

Cel 7: Podejmowanie i określanie warunków współpracy z właścicielami obiektów zabytkowych

3.2.4 Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Poznańskiego na lata 2016-2019

Program opieki nad zabytkami powiatu poznańskiego na lata 2016-2019 przyjęto Uchwałą nr XV1/214/V/2016 Rady Powiatu w Poznaniu z dnia 27 kwietnia 2016 r. W treści programu znajduje się opis zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego na terenie powiatu poznańskiego oraz wskazane są główne cele programu, którego realizacji służyć będą odpowiednio przypisane działania i zadania. Wśród celów programu znajdują się:

Cel I: Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju.

Cel II: Uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.

Cel III: Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.

Cel IV: Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.

Cel V: Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.

Cel VI: Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków .

Cel VII: Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Niniejszy program opieki nad zabytkami w swojej treści przede wszystkim odnosi się do Celu III oraz IV.

Powiat poznański powołał również Powiatowego Konserwatora Zabytków na podstawie porozumienia z dnia 24 marca 2009 r. zawartego pomiędzy Wojewodą Wielkopolskim i Starostą Poznańskim w sprawie powierzenia Powiatowi Poznańskiemu części spraw z zakresu właściwości Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (Dziennik Urzędowy Województwa Wielkopolskiego z 2009 r., nr 85, poz. 1212). Wojewoda Wielkopolski powierzył Powiatowi Poznańskiemu wykonywanie następujących zadań:

- 1) wydawanie decyzji, postanowień i zaświadczeń dotyczących zabytków, określonych w ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz w przepisach odrębnych,
- 2) prowadzenie spraw dotyczących zabytków nieruchomych, będących cmentarzami, parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- 3) sprawowanie nadzoru nad prawidłowością prowadzonych badań konserwatorskich, architektonicznych. prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych i innych działań przy zabytkach,
- 4) organizowanie i prowadzenie kontroli w zakresie ochrony zabytków i opiece nad zabytkami.
- 5) upowszechnianie wiedzy o zabytkach,
- 6) współpraca z innymi organami administracji publicznej.
- 7) prowadzenie i aktualizacja podstawowej dokumentacji zabytków.
- 8) prowadzenie dla każdego zabytku zbioru dokumentów zawierającego kartę ewidencyjną dokumentację prawną, konserwatorską, historyczną, ikonograficzną i inwentaryzacyjną.

4. ZASOBY DZIEDZICTWA I KRAJOBRAZU KULTUROWEGO GMINY

Gmina Kleszczewo zajmuje obszar na południowy-wschód od Poznania w centralnej części województwa wielkopolskiego wchodząc w skład Powiatu Poznańskiego. Od wschodu graniczy z gminą Kostrzyn, od północy z gminą Swarzędz, na południu z gminą Kórnik, od pd-wsch. z gminą Środa Wlkp., od pd-wsch. z miastem Poznań. Gmina o typowo rolniczym charakterze zlokalizowana w bezpośrednim sąsiedztwie miasta Poznania, z którym wykazuje silne powiązania..

Siedzibą władz gminy jest wieś gminna Kleszczewo oddalona od centrum Poznania około 20 km. Gmina zlokalizowana na monotonnej Równinie Wrzesińskiej w mezoregionie stanowiącym część makroregionu Pojezierze Wielkopolskie i podprowincji Pojezierza Południowobałtyckiego, o mało

zróżnicowanym ukształtowaniu terenu. Krajobraz tworzy wysoczyzna morenowa płaska, wysoczyzna morenowa falista, dolina Michałówki (rynną subglacialną, która stanowi część wieloprzestrzennego systemu obszarów chronionych województwa) oraz doliny erozyjno-denudacyjne. Obszar gminy Kleszczewo położony jest w dorzeczu rzeki Warty, z biegnącymi w zachodniej części rzeką Koplą z dopływami Michałówką i Męcina a na południu Średzką Strugą. Większość obszaru gminy jest bezleśna, zajęta przez grunty orne. Większe skupiska lasów i gruntów leśnych znajdują się w zachodniej części gminy. Są to zróżnicowane siedliska borowo-lasowe z urozmaiconym drzewostanem.

Przez gminę przebiega droga wojewódzka 434 Kostrzyn- Kórnik – Śrem – Gostyń – Rawicz, a także dawna droga wojewódzka (obecnie powiatowa) nr 433 Swarzędz- Tulce – Gądk. Sieć drogową uzupełnia autostrada A-2 relacji Warszawa – Poznań – Świecko oraz droga szybkiego ruchu S-5 relacji Wrocław – Poznań – Bydgoszcz.

Na terenie gminy znajduje się 14 sołectw: Bylin, Gowarzewo, Kleszczewo, Komorniki, Krerowo, Krzyżowniki, Markowice, Nagradowice, Poklatki, Szewce, Tanibórz, Śródka, Tulce, Zimin. Główne typy ruralistycznych układów przestrzennych występujące we wsiach na terenie gminy to układy powstałe w oparciu o założenia pałacowo- dworsko-parkowe lub zespoły kościelne (Kleszczewo, Tulce, Gowarzewo, Szewce, Poklatki i Nagradowice), układy ulicówki (Komorniki, Krerowo, Zimin i Śródka) oraz pozostałe wsie o zabudowie rozproszonej.

Wsie należące do obecnej gminy nie stanowiły znaczących ośrodków gospodarczych ani politycznych. Zachowana zabudowa wiejska, pochodząca przeważnie z 2 poł. XIX w. i pocz. XX związana była z zespołami rezydencjonalnymi lub kościelnymi. Zabudowa gospodarcza narażona była na daleko idące przekształcenia. Część układów kompozycyjnych uległa zniszczeniu na skutek podziałów własnościowych, przebudów obiektów, wznoszeniu nowych budowli i rozbiórki starych..

Na terenie gminy znajdują się 3 kościoły wpisane do rejestru zabytków, z czego 2 są o proveniencji średniowiecznej jak kościół pw. Narodzenia NMP w Tulcach z XIII w. lub kościół pw. św. Jana Chrzciciela w Krerowie. Na 8 zespołów pałacowo- lub dworsko-parkowych 5 jest wpisanych do rejestru zabytków (Gowarzewie, Kleszczewie i Komornikach zachowały się jedynie parki, natomiast w Nagradowicach i Tulcach wpisano całe zespoły. Ponadto w Poklatkach i Śródce znajdują się parki podworskie ujęte w gminnej ewidencji zabytków).

Wśród zabytkowych cmentarzy można wyróżnić miejsca pocmentarne po cmentarzu ewangelickim w Gowarzewie oraz cmentarzu epidemicznym w Krerowie z przełomu XVIII i XIX w. (wł. Gminy Kleszczewo) Zamknięte zostały cmentarze wiejskie w Krerowie (XVIII w, wł. Parafii Parafii.w. św. Jana Chrzciciela w Krerowie), przykościelny w Kleszczewie (XVIII w, wł. Parafii p.w. św. Wszystkich Świętych) i Tulcach (XVIII w, wł. Parafii p.w. Narodzenia NMP w Tulcach). Nadal funkcjonują wiejskie cmentarze parafialne w Kleszczewie (XIX/ XX w, wł. Parafii p.w. Wszystkich

Świątyniach w Kleszczewie), Krerowie (II poł. XIX w. wł. Parafii p.w. św. Jana Chrzciciela w Krerowie) oraz Tulcach (XIX/XX w., wł. Parafii p.w. Narodzenia NMP w Tulcach).

4.1 OBIEKTY ZABYTKOWE WPISANE DO REJESTRU ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH:

Do rejestru zabytków wpisano najcenniejsze obiekty sakralne i założenia pałacowo-dworsko-parkowe.

Gowarzewo - park, 1 poł. XIX, nr rej.: 1787/A z 1980 oraz aleja kasztanowców do wsi Tulce

Kleszczewo - kościół par. p.w. Wszystkich Świętych, drewn., 1760, nr rej.: 2435/A z 22.12.1932
- park dworski nr rej: 43/A z 20.07.1949

Komorniki - park dworski, 2 poł. XIX, nr rej.: 1782/A z 14.02.1979

Krerowo - kościół par. p.w. św. Jana Chrzciciela, nr rej.: 2437/A z 22.12.1932
- dzwonnica, drewn., nr rej.: 804/A z 12.12.1969
- dwór, 1906, nr rej.: 2073/A z 24.02.1986

Nagradowice- zespół dworski, pocz. XX:
- dwór, nr rej.: 2072/A z 27.02.1986
- park, nr rej.: 2069/A z 20.02.1986

Tulce - kościół p.w. Narodzenia NMP, 1 poł. XIII, XVI, XVIII-XX, nr rej.: 2445 z 22.12.1932
- zespół pałacowy, XIX-XX:
- pałac, nr rej.: 2066/A z 25.02.1986
- oficyna, nr rej.: j.w.
- park, nr rej.: 1833/A z 20.02.1981 oraz 2068/A z 27.02.1986

4.2 OBIEKTY UJĘTE W GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW

Zestawienie obiektów zabytkowych oraz stanowisk archeologicznych wpisanych do gminnej ewidencji zabytków znajduje się na końcu opracowania. Ewidencja zabytków nieruchomości przyjęta została zarządzeniem nr 35/2015 Wójta Gminy Kleszczewo w dniu 08.06.2015 roku.

4.3 ZABYTKI RUCHOME.

W Gminie Kleszczewo do rejestru zabytków ruchomych województwa wielkopolskiego wpisano: zespół wyposażenia kościoła parafialnego p.w. Wszystkich Świętych w Kleszczewie (20 obiektów- nr rejestru 127/B z 24.11. 1971r.), kościoła parafialnego p.w. św. Jana Chrzciciela w Krerowie (10 obiektów- nr rejestru 130/B z 25.11. 1971r.), wystrój i wyposażenie kościoła p.w. Narodzenia

NMP w Tulcach z najcenniejszym obiektem - gotycką rzeźbą Matki Boskiej (nr rejestru 386/Wlkp/B z 22.03.1972r. i 09.02.2025r.- 40 pozycji) .

Na terenie gminy Kleszczewo znajdują się kapliczki i figury przydrożne. Na szczególną uwagę zasługuje późnorenesansowa kapliczka w formie cyborium na słupie ze scenami Męki Pańskiej usytuowana w obrębie dziedzińca kościelnego w Tulcach poddana gruntownej konserwacji w 1999 r., także wpisana do rejestru zabytków (nr rej. 179/B z 13.03.1972r.)

4.4 STANOWISKA ARCHEOLOGICZNE:

4.4.1. Wykaz stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków

Na terenie gminy Kleszczewo brak jest stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków.

4.4.2. Wykaz stanowisk o własnej formie krajobrazowej

Na terenie gminy zarejestrowano 1 stanowisko archeologiczne o własnej formie krajobrazowej. Jest to grodzisko w Gowarzewie, położone na południowy-wschód od wsi.

4.4.3. Zestawienie liczbowe zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych łącznie z ich funkcją oraz krótką analizą chronologiczną (opis koncentracji stanowisk archeologicznych – uwarunkowania fizjograficzne).

Podstawową i wiodącą metodą ewidencjonowania stanowisk archeologicznych jest ogólnopolski program badawczo – konserwatorski Archeologiczne Zdjęcie Polski (AZP). Systematyzuje on dotychczasowy zasób wiedzy o rozpoznaniu archeologicznym terenu, poprzez obserwację archeologiczną terenu oraz uwzględnianie informacji zawartych w archiwach, zbiorach muzealnych, instytucjach i publikacjach. Należy jednak pamiętać, że zbiór dokumentacji AZP, reprezentujący ewidencję zasobów archeologicznych, jest otwarty i ciągle uzupełniany w procesie archeologicznego rozpoznania terenu. Do zbioru włączane są informacje o wszystkich sukcesywnie odkrywanych reliktach przeszłości niezależnie od charakteru badań, a także wszystkie bieżące informacje weryfikujące lub uzupełniające dotychczasowe dane. W ten sposób dokumentacja stanowisk archeologicznych utworzona metodą AZP jest źródłem najbardziej aktualnej wiedzy o terenie.

Poniższa tabela prezentuje zasoby archeologicznego dziedzictwa kulturowego na terenie gminy Kleszczewo.

STANOWISKA ARCHEOLOGICZNE	Ilość	w tym wpisanych do rejestru
Grodziska	1	x
Osady	68	x
Cmentarzyska	4	x
Inne	267	x

Liczba stanowisk opracowana na podstawie GEZ

Teren obejmujący gminę Kleszczewo w podziale geomorfologicznym należy do regionu Pojezierza Poznańskiego, będącego południową częścią mezoregionu Pojezierza Wielkopolskiego. Obszar ten stanowi lekko pofałdowana wysoczyzna, poprzecinana małymi ciekami wodnymi o dobrze wykształconych dolinach o stosunkowo łagodnych zboczach sprzyjających osadnictwu. Zarejestrowane stanowiska rozmieszczone są w miarę równomiernie na obszarze gminy z wyraźną tendencją do lokowania się wzdłuż dolin większych cieków. Stanowiska archeologiczne z terenu gminy przede wszystkim są reprezentowane przez osady. Szczególnie dużą koncentrację stanowisk archeologicznych stwierdzono wokół Gowarzewa a także w okolicach wsi Śródka, w rejonie Tulec i Krerowa. Zagęszczenie stanowisk występuje wzdłuż doliny rzeki Kopli.

W materiałach archeologicznych reprezentowany jest niemal cały przekrój chronologiczny pradziejów i średniowiecza aż po czasy nowożytne. Dominują wielokulturowe osady, rozległe o dużym rozrzucie materiału zabytkowego na powierzchni, na których znajdują się narzędzia krzemienne z epoki kamienia, materiały z wczesnej epoki brązu, kultury łużyckiej, z okresu wpływów rzymskich i wczesnego średniowiecza. Wśród punktów osadniczych z okresu epoki brązu szczególną wartość reprezentują osady kultury łużyckiej w Gowarzewie. Z okresu rzymskiego pochodzą rozległe osady również w Gowarzewie oraz w Krerowie. Na szczególną uwagę zasługuje jedyne stanowisko o własnej formie krajobrazowej zlokalizowane na terenie gminy Kleszczewo to jest grodzisko wczesnośredniowieczne w Gowarzewie (znane z literatury), otoczone niewielkimi osadami.

Stanowiska późnośredniowieczne i nowożytne występują najczęściej w pobliżu obecnych miejscowości wyznaczając tym samym ich metrykę. Koncentracja osadnictwa średniowiecznego występuje wokół miejscowości Gowarzewo, Krerowo, Śródka czy Tulce.

5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY ZASOBÓW DZIEDZICTWA I KRAJOBRAZU KULTUROWEGO.

5.1.1. STAN ZACHOWANIA ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH.

Większość miejscowości na terenie gminy Kleszczewo jest o proveniencji średniowiecznej. W XIX w. zostały one powiązane z powstającymi zespołami dworsko-parkowymi.

GOWARZEWO

Zespół dworsko–parkowy w Gowarzewie,

Gowarzewo usytuowane 4 km. na pn-zach. od Kleszczewa. W XVIII wieku Gowarzewo stanowiło własność kolegium jezuickiego w Poznaniu. Jednym z kolejnych właścicieli był Eduard Helldorf, któremu dobra rycerskie Gowarzewo i Synowiec przekazały władze pruskie na początku lat siedemdziesiątych XIX wieku. W centrum wsi w k. XIX w. założono zespół dworsko-parkowy z budynkiem dworu wzniesionym w jego pn. części. W 1905 roku majątek został rozparcelowany, a ziemię rozdzielono kolonistom niemieckim. Dwór przeznaczony został na szkołę dla dzieci kolonistów niemieckich (obecnie mieszkania prywatne) a wschodnie skrzydło zostało przebudowane na kaplicę protestancką (od 1945 r. funkcjonuje jako kaplica p.w. św. Stanisława Kostki będąca filią parafii tuleckiej).

Park krajobrazowy z końca 1 poł. XIX w., w kształcie zbliżonym do prostokąta, z charakterystyczną drogą przebiegającą wśród starodrzewu, od zach. i częściowo od pd. obsadzoną jednorzędowym szpalerem grabowym okalającą jego wnętrze. Część wschodnia zadrzewiona bez większych przekształceń w układzie wnętrza. W części zachodniej pierwotnie znajdował się ogród, po usunięciu drzew przeznaczony na pole uprawne. Z oryginalnego drzewostanu zachowało się niewiele drzew. W pocz. XX w. roślinność parku została wzbogacona o graby pospolite tworzące szpaler. Od strony wsch. park otoczony jest zabytkowym murem z łamanego kamienia polnego z poł. XIX w. Wzdłuż drogi wiodącej od zespołu dworskiego do drogi w kierunku Tulec zachowały się pozostałości alei kasztanowców.

Park zasadniczo zachował swój historyczny układ z okazałymi 100-letnimi dębami, kasztanowcami i lipami, zlikwidowano gazon z klombem kwiatowym przed pd. elewacją dworu. Park stanowi własność Gminy Kleszczewo, przeszedł w roku 2019 rewaloryzację, odtworzono pierwotny układ komunikacyjny, zlokalizowano plac zabaw dla dzieci i zestaw ćwiczeń dla dorosłych, a także uzupełniono elementy sprzyjające wypoczynkowi.

Wieś Gowarzewo o zwartej zabudowie w typie wielodrożnicy z usytuowanym w części centralnej interesującym układem przestrzennym i zabudową zagrodową rozciągającą się promieniście wzdłuż trzech dróg.

KLESZCZEWO

Istniejąca na terenie wsi Kleszczewo parafia, utworzona była prawdopodobnie po lokacji wsi (1292 r.). Usytuowany na niewielkim wzniesieniu we wschodniej części wsi **drewniany kościół p.w. św.**

Wszystkich Świętych w Kleszczewie zbudowany w latach 1760 – 1762 z fundacji ks. Łukasza Lubaszowskiego dziekana kostrzyńskiego i Adama Skarbka Malczewskiego starosty kleszczewskiego. Kościół drewniany o konstrukcji wieńcowej z węglami ułożonymi na „jaskółczy ogon”. Nawa o planie zbliżonym do kwadratu, prezbiterium zamknięte trójbocznie. Do północnej ściany prezbiterium dostawiona została zakrystia z wydłużonym przedsionkiem. Świątynia kryta wysokim dwuspadowym dachem zwieńczonym sygnaturką. Wewnątrz zachowane barokowe wyposażenie. W roku 2017 przeprowadzono remont oraz prace konserwatorskie.

Na zachód od kościoła położona jest plebania zbudowana na początku XX wieku.

Park w Kleszczewie - w drugiej połowie XVIII wieku w pd. części wsi powstał nieistniejący już dwór wraz z parkiem krajobrazowym. W XIX wieku wieś przeszła w ręce niemieckie. W okresie międzywojennym majątek pozostał własnością niemiecką, a po II wojnie światowej został upaństwowiony. Wzniesiony w centralnej części parku dwór Hildebrantów (właściciele majątku od 1891 r. do 1945 r.) rozebrano w 1969 roku. Do dnia dzisiejszego zachował się park krajobrazowy z przełomu XIX i XX wieku, położone na południe od niego zabudowania folwarczne, a także pozostałości alei wiązowej. Nadal czytelny jest układ kompozycyjny. Park stanowi własność Gminy Kleszczewo, w roku 2011 przeprowadzona została jego rewaloryzacja, wykonano nowe oświetlenie, plac zabaw, odmulone zostały stawy parkowe, wyprofilowano oraz umocniono skarpy w sposób naturalny, wykonano układ komunikacyjny o nawierzchni z kruszywa kamiennego.

Wieś Kleszczewo posiada zwartą zabudowę, w typie nieregularnej wielodrożnicy

KOMORNIKI

Zespół pałacowo-parkowy w Komornikach

Wieś położona jest 4 km na zachód od Kleszczewa, przy bocznej drodze prowadzonej od drogi Tulce-Nagradowice do Bylina. Pierwotnie była to królewska osada służebna. Na początku XIX majątek ziemski był własnością polską, a następnie aż do okresu międzywojennego niemiecką. Pałac z 2 poł. XIX w. o elementach klasycyzujących, usytuowany pomiędzy rozległym założeniem parkowym i obszernym podwórzem gospodarczym. Murowany, dwukondygnacyjny, na nieregularnym rzucie złożonym z dwóch usytuowanych prostopadle względem siebie prostokątów, przekrytych odrębnymi dachami dwuspadowymi. Frontowy budynek z wysuniętym ryzalitem na osi, zamknięty trójkątnym szczytem. Elewacje wschodniej części zdobione boniowaniem. Park założony prawdopodobnie przez właścicieli dóbr Zofię z Zabłockich Ponińską i Henryka Ponińskiego w poł. XIX w. Park o nieregularnym kształcie i urozmaiconej konfiguracji. Część pn. z 4 stawami o różnych poziomach lustra wody. Pierwotnie przed dworem znajdował się okrągły podjazd z kwietnikami i fontanną pośrodku a stawy połączone były mostami. Częściowo zachowany historyczny drzewostan: dęby, wiązy i kasztanowce. Park oraz dwór w złym stanie. Własność RSP w Komornikach. W pobliżu pałacu znajduje się zabudowa folwarczna z początku

XX wieku, w skład której wchodzi: oficyna, chłodnia na mleko, dom rządcy, dawna stajnia, spichlerz, gorzelnia oraz obora.

Wieś Komorniki o rozproszonej zabudowie, usytuowanej wzdłuż dróg

KREROWO

Położone w pobliżu dróg prowadzących z Poznania do Środy i z Zimina do Krerowa w centrum wsi wzniesiony został kościół pocz. XVI kościół gotycki **kościół p.w. Jana Chrzciciela w Krerowie**. Przebudowywany w 1616, 1645, 1792 i na pocz. XX w. W czasie II wojny światowej zamieniony został na magazyn, w 1945 kościół był częściowo spalony. Został odbudowany i wyposażony na nowo w latach 50 i 60 XX w.

Świątynia jednonawowa na rzucie prostokąta z niewyodrębnionym zamkniętym trójbocznie prezbiterium. Korpus murowany z cegły pełnej, stropy płaskie z profilowanymi gzymsami (pierwotnie płaski drewniany strop), otwory okienne ostrołukowe w tynkowanych opaskach. W końcu XIX w. dostawione zostały: od zachodu na osi neogotycka kwadratowa kruchta, od północy prostokątny budynek zakrystii. Budynek kryty dachem dwuspadowym, od zachodu zamknięty płaską ścianą zwieńczoną schodkowym szczytem wypełnionym pięcioma ostrołukowymi płycinami z płaskorzeźbami. W 2008 r. przeprowadzono wymianę pokrycia dachowego.

Po południowej stronie kościoła w 2 poł. XIX w. usytuowano drewnianą **dzwonnice** z dachem i kopułką krytymi blachą miedzianą, która została w 2007 r. poddana gruntownemu remontowi. W ostatnich latach przeprowadzono dalsze prace rewaloryzacyjne. Wraz z grobowcami rodziny Wantoch-Rekowskich, murem o cechach neogotyckich, plebanią z końca XIX wieku stanowią zabytkowy zespół kościelny.

W pn-zach. skraju wsi znajduje się **zespół dworsko-parkowy w Krerowie**. Budynek dworu został zbudowany na miejscu wcześniejszego obiektu, w latach 1905 – 1906 wg. projektu architekta Rogera Sławskiego dla ówczesnych właścicieli wsi – Rekowskich.. Budynek ceglany, tynkowany, na rzucie prostokąta z dwoma ryzalitami, które od strony fasady zostały połączone owalnym wybrzuszeniem przedsiönka. Bryła zwarta, o jednokondygnacyjnym trójosiowym korpusie i dwukondygnacyjnych dwuosiowych ryzalitach bocznych. Dwór otoczony parkiem o zatartym dawnym układzie komunikacyjnym, z zachowanym pierwotnym drzewostanem z dużą ilością drzew pomnikowych. Własność prywatna.

We wsi Krerowo zachował się zabytkowy układ w formie ulicówki z zabudową rozciągniętą po obu stronach prostej ulicy .

NAGRADOWICE

W XIX wieś była własnością niemiecką. W okresie międzywojennym stanowiła wyposażenie poznańskiego Seminarium Duchownego.

W centralnej części miejscowości zlokalizowane jest **założenie pałacowo-parkowe**, obecnie własność Poznańskiej Hodowli Roślin Sp. z o.o. w Tulcach k. Poznania. Budynek pałacowy usytuowany w pd. skraju parku, na miejscu wcześniejszego dworu. W 1910 r. miała miejsce budowa nowego dworu w stylistyce podmiejskiej willi. Obiekt murowany, wzniesiony na nieregularnym rzucie zbliżonym do prostokąta wzbogaconego aneksami. Przekryty dachem pograżonym ze świetlikiem witrażowym doświetlającym klatkę schodową.

Elewacja frontowa trójosiowa z wejściem ujętym portykiem flankowanym toskańskimi kolumnami i filarami dźwigającymi loggię. Elewacja pd. czteroosiowa z dwukondygnacyjnym dwuosiowym ryzalitem. Elewacja wsch. trójosiowa, do jej pn. części dostawiona tzw. „kaplica” – prostokątne pomieszczenie zakończone trójbocznie, o podziałach pionowych w formie toskańskich pilastrów i wielkich półkoliście zamkniętych wysokich oknach. Na jej dachu taras. Elewacje zdobione boniowaniem wzmocnionym na narożach.

Park o charakterze krajobrazowym, z wcześniejszą częścią wschodnią. Czytelny układ kompozycyjny.

W pn-zach. narożniku parku w 1 ćw. XX w. została ufundowana przez Hermana Bittera **kaplica**. Obiekt o formach neogotyckich wzniesiony został jako kaplica komemoratywna, w której pochowano fundatora. Murowany na podmurówce z kamieni polnych, o kwadratowym rzucie, kryty wysokim dwuspadowym dachem. Własność Parafii Rzymskokatolickiej w Kleszczewie.

POKLATKI

Park krajobrazowy w Poklatkach założony w 2 poł. XIX w. na pd. skraju wsi. W 1926 r. w wyniku parcelacji majątku uległ przekształceniom (zlikwidowano dawny główny wjazd do parku od północy). Po II wojnie światowej granice parku uległy dalszym zmianom, obecnie park w rękach prywatnych.

W centralnej części parku usytuowany blok mieszkalny - powstały po przebudowie starego parterowego dworu.

ŚRÓDKA

Miejscowość położona przy drodze Kórnik – Kostrzyn, pierwotnie stanowiąca własność kapituły poznańskiej, po przejęciu przez rząd pruski wcielona do domeny Swarzędz.

W pn. części wsi znajduje się **zespół dworsko-parkowy w Śródce**. Dwór wzniesiony w 1880 r., ok. 1910 r. rozbudowany z inicjatywy właściciela Hansa Sanitzza. Budynek murowany, na planie wydłużonego prostokąta, o trzyczęściowej bryle. Część pn. dwukondygnacyjna z wysokim mansardowym dachem ze świetlikami. Park pierwotnie z niewielkim sadem. Ze względu na niewielki obszar dojazd do dworu wkomponowany na końcu osi podłużnej. Zmiany w układzie

kompozycyjnym zostały spowodowane przez budowę w latach po II wojnie światowej budynku administracyjno-socjalnego. Własność prywatna..

TULCE

Pierwotnie wieś była własnością Łodziów, w XV w. Łodziów i Doliwów. Od 1486 roku dobra przeszły we władanie poznańskiego biskupa Uriela Górki. Na początku XIX wieku należała do Jana Potockiego, następnie majątek dzierżawił Tadeusz Radoński, uczestnik powstania listopadowego. Od końca XIX wieku oraz w czasie okresu międzywojennego wieś była własnością niemiecką.

Jeden z najcenniejszych obiektów na terenie gminy **kościół p.w. Narodzenia NMP. w Tulcach**, usytuowany w centrum wsi na niewielkim wzniesieniu. Zbudowany w 1 poł. XIII w. jako romański. W 1580 roku po reformacji polskiej kościół został zajęty przez Stanisława Górkę, wojewodę poznańskiego. Przywrócono go katolikom dopiero w 1593 roku. W 1 poł. XVI w. odnawiany był staraniem Łukasza Górki, po czym pozostały szkarpy wzmacniające zachodnie narożniki. W 1794 r. rozbudowany w stylu barkowym – przedłużono wówczas nawę w kierunku zachodnim, przemurowano okna, wykonano nową fasadę oraz wieżę nad zachodnią partią nawy. W pocz. XX w. dostawiono zakrytą od pn. i kruchtę od pd., Świątynia murowana, jednonawowa, jednokondygnacyjna z korpusem dzielonym na część wschodnią i węższą zachodnią. Elewacje z dwukondygnacyjną fasadą z portalem na osi zwieńczonym wimpergą z oślim grzbietem. Obiekt w ostatnich latach poddany został pracom remontowym i rewaloryzacyjnym.

W pobliżu kościoła, od strony północnej ulokowana **późnorenesansowa kapliczka** w formie cyborium na słupie ze scenami męczeństwa Chrystusa, ufundowana w k. XVI w. przez Jana Winklera i jego żonę Elżbietę z Frauenbergów. Pierwotnie była to kapliczka przydrożna, którą w XIX w. ustawiono na cmentarzu przykościelnym.

W 1860 roku na południe od kościoła wzniesiona została dzwonnica. Pod koniec XIX wieku w północno-zachodniej części terenu kościelnego wybudowano plebanię. Całość założenia uzupełniona jest budynkiem gospodarczym z 1895 roku i otoczona ceglany murem postawionym w 1930 roku. Naprzeciwko kościoła zachowała się organistówka pochodząca z końca XIX wieku.

Zespół pałacowo-parkowy w Tulcach. Pałac zlokalizowany w pd. części wsi, we wschodniej części parku, na terenie opadającym w kierunku wschodnim. Budynek z 1 ćw. XX w., murowany, na prostokątnym rzucie, dwukondygnacyjny, kryty dachem mansardowym z wystawkami. Elewacja pd- frontowa z potraktowanym dekoracyjnie ryzalitem mieszczącym wejście główne - drzwi wejściowe z nadświetlem obramione portalem ze spływami wolutowymi zamkniętymi łukiem odcinkowym wspartymi na pilastrach o stylizowanych kapitelach.

Park założony w poł. XIX w. gdy majątek należał do Ponińskich. Park w kształcie trapezu o układzie przestrzennym opartym na jednej głównej drodze wiodącej do budynku dworskiego. We wschodniej granicy parku – aleja z cennych okazów starodrzewia. Czytelny układ kompozycyjny. Własność Poznańskiej Hodowli Roślin Sp. z o.o. w Tulcach k. Poznania.

Oficyna pałacowa zbudowana w końcu XIX w., z cegły, na planie wydłużonego prostokąta, o zwartej jednokondygnacyjnej prostopadłościennej bryle. Własność prywatna, budynek w złym stanie technicznym.

Wśród zabudowy folwarcznej zachowały się spichlerz z końca XIX wieku, stajnia i wozownia z około 1910 roku, dwie obory z 1905-1910 roku, gorzelnia wybudowana przed rokiem 1890, magazyn paszowo-zbożowy oraz czworak z końca XIX wieku.

5.1.2. STAN ZACHOWANIA STANOWISK ARCHEOLOGICZNYCH

W myśl art. 6 pkt. 3 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tj. Dz.U 2014 z dnia 24.10.2014, poz.1446) wszystkie zabytki archeologiczne – bez względu na stan zachowania podlegają ochronie i opiece.

Na terenie gminy Kleszczewo zlokalizowanych jest 320 stanowisk archeologicznych wpisanych do gminnej ewidencji zabytków, opracowanej w latach 2012-2013, a przyjętej zarządzeniem Wójta Gminy Kleszczewo w 2015 roku.

Stanowiska te odkryto głównie podczas badań AZP i stanowią one podstawową i najliczniejszą grupę, która składa się na archeologiczne dziedzictwo kulturowe. Z powodu ich liczebności trudno określić stan zachowania każdego pojedynczego stanowiska archeologicznego. Najmniej narażone na zniszczenia są stanowiska archeologiczne położone na terenach niezabudowanych, nieużytkach i zalesionych.

5.2 OBSZARY NAJWIĘKSZEGO ZAGROŻENIA DLA ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH:

5.2.1 NAJWIĘKSZE ZAGROŻENIA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

a) układy ruralistyczne, układy przestrzenne

- brak dbałości o harmonijne współistnienie w przestrzeni tradycyjnej zabudowy z obiektami współczesnymi, co skutkuje zanikiem charakterystycznych panoram wiejskich,
- unifikacja zabudowy na terenach wiejskich, brak poszanowania dla kształtowanej tradycyjnie różnorodności form osadnictwa wiejskiego. Koniecznym wymogiem przy projektowaniu powinno być dopasowanie nowych budynków gabarytami oraz stylistyką do istniejącej historycznej zabudowy poprzez zachowanie tradycyjnych kształtów dachów,

- ceramicznych pokryć, stonowanej kolorystyki oraz wprowadzanie lokalnych tradycyjnych materiałów (drewno, kamień naturalny), w celu wkomponowania w miejscowy krajobraz
- zaburzenie tradycyjnych elementów kompozycji przestrzennych i powstawanie nowych dominant np. elektrowni wiatrowych i wież radiolokacyjnych, co ma działanie deprecjonujące na panoramę miejscowości i zespołów zabytkowych, stanowiąc konkurencję dla zabytkowej architektury i niekorzystnie wpływając na ukształtowanie zabytkowej przestrzeni jako element nie harmonizujący z krajobrazem kulturowym. Poprzez ingerencję elementów obcych zniszczeniu ulegają wartości widokowe–przestrzenne założenia, osie widokowe, panoramy oraz otoczenie zabytkowych obiektów o wartości lokalnej, charakterystyczne formy terenowe itp.
 - niewielka możliwość wykorzystania starych budynków folwarcznych do nowoczesnej produkcji. Budynki te wymagają przeróbek i adaptacji, a w wielu przypadkach również znalezienia nowej funkcji.
 - niszczenie kompozycji podwórza folwarcznego oraz charakteru zachowanej zabudowy, która związana była z nieistniejącą strukturą społeczno-gospodarczą, niemożliwą obecnie do odtworzenia i funkcjonowania w dawnym kształcie (pałac, park, folwark). W wyniku tego następują podziały innej własności stanowi pałac z parkiem, a inną folwark lub elementy składowe zabudowy folwarcznej (poszczególne budynki gospodarcze lub zabudowa kolonii mieszkalnej). Uniemożliwia to pełną ochronę zespołu, może też doprowadzić do utrwalania zniekształceń (nie ma możliwości scalenia rozdzielonego geodezyjnie dawnego zespołu, stanowiącego własność wielu podmiotów),
 - brak rozwiązań odnośnie remontów lub rewitalizacji budownictwa o konstrukcji szkieletowej. Są to obiekty w najgorszym stanie technicznym wynikającym z racji użycia nietrwałego materiału, jakim jest drewno, braku prowadzenia bieżących napraw i remontów, wtórnych przebudów i przekształceń z użyciem niewłaściwych materiałów, a także nieprzystosowaniem do obecnych wymogów cywilizacyjnych.

b) zabudowa:

- zły stan techniczny obiektów powstałych w XIX i na pocz. XX. oraz nie przystawanie do standardów współczesnego budownictwa powodują zastąpienie ich współczesnymi realizacjami.
- zagrożenie obiektów nie wpisanych do rejestru zabytków i nie funkcjonujących w świadomości jako obiekty zabytkowe, posiadających jednak walory historyczne lub wartość lokalno-kulturową. Szczególnie wśród zabudowy zagrodowej obserwuje się, iż prowadzone remonty są często nieprawidłowe z konserwatorskiego punktu widzenia, następuje degradacja zabytkowej substancji spowodowana wymogami współczesności: zmiana wielkości otworów okiennych, a nawet ich położenia, niszcząca historyczną

kompozycję elewacji likwidacja oryginalnych elementów dekoracji architektonicznej, zdobionej stolarki okiennej, drzwiowej, zastępowanie łuków odcinkowych prostymi nadprożami, pozbawienie budynków ich pierwotnych dekoracji architektonicznych, wprowadzanie współczesnych materiałów budowlanych typu blacha dachówkopodobna, w miejsce ceramicznych pokryć dachowych, okien z PVC oraz ocieplanie płytami styropianowymi, zastosowanie najtańszych materiałów przeznaczonych do współczesnego masowego budownictwa - prowadzi do degradacji pojedynczych obiektów a także utraty cech zabytkowych całych obszarów starej zabudowy, pozbawiając je charakterystycznego klimatu a co za tym idzie wartości turystycznych. Brak szczegółowych zapisów dotyczących ochrony historycznych założeń ruralistycznych, zespołów folwarcznych, umożliwia wprowadzanie daleko idących przekształceń przestrzennych, kubaturowych, materiałowych, architektonicznych niekorzystnych dla krajobrazu kulturowego gminy prowadząc do zniekształcenia i zafałszowania autentyzmu zabudowy poszczególnych miejscowości,

- w niewielkich miejscowościach budownictwo mieszkaniowe było ściśle powiązane z zabudową gospodarczą. W związku z zanikaniem pierwotnej funkcji następuje szybka degradacja obiektów prowadząca do całkowitego zniszczenia a w kolejności do rozbioru budynków gospodarczych,
- wprowadzanie elementów obcych stylowi – wpływ na taki stan rzeczy mają przekształcenia własnościowe obiektów nieruchomości przez właścicieli prywatnych często wykonujących prace przy zabytku bez wymaganego pozwolenia konserwatorskiego w sposób niezgodny z zasadami sztuki i techniki konserwatorskiej,

c) obiekty sakralne

- brak właściwego nadzoru konserwatorskiego, odpowiednich środków finansowych, niewykwalifikowani wykonawcy, brakiem systematycznych remontów lub przeprowadzone w sposób nieprawidłowy mogą doprowadzić do nieodwracalnych zmian w samej budowli sakralnej oraz do utraty zabytkowego wyposażenia,

d) parki

- należy zapobiegać podziałom działek na terenach wpisanych do rejestru i dążyć do scalania powierzchni parków w ręku jednego właściciela.
- brak środków finansowych na rewaloryzację i utrzymanie zieleni.
- brak stref ochronnych istniejących w starych planach zagospodarowania przestrzennego. Stąd często pojawiają się zamiary lokalizowania tuż przy granicy parku lub w najbliższym sąsiedztwie bądź to zakładów lub urządzeń przemysłowych albo dużych ferm zwierzęcych.

- degradacja obszarów parkowych oraz otulin parków poprzez wprowadzenie zabudowy przemysłowej lub inne źródła zanieczyszczeń: środki ochrony roślin, zrzuty ścieków na łąki, ścieki z gorzelni, nielegalne składowiska odpadów. W planach zagospodarowania przestrzennego należy dążyć do tego aby w najbliższym sąsiedztwie parków nie lokalizować inwestycji mogących niekorzystnie wpływać na warunki mikroklimatyczne panujące w parkach oraz stan zieleni.
- wprowadzanie nowych obiektów, nie szanujących zastanych wartości kulturowych, na teren założeń parkowych – dotyczy to formy nowych budynków jak i ich usytuowania w historycznym układzie przestrzennym
- wprowadzanie nieprawidłowych nasadzeń, nie harmonizujących pod względem gatunkowym z roślinnością parkową oraz zlokalizowanych w sposób nieprzemysłany, nieuzasadniony pod względem kompozycyjnym oraz historycznym ,

e) cmentarze

- obszarami zagrożonymi są tereny dawnych XIX w. cmentarzy szczególnie epidemicznych, ewangelickich lub miejsca po cmentarzach. W większości przypadków zachowały się w zasadzie tylko miejsca pocmentarne gdzie jedynym widocznym elementem jest drzewostan bądź grupa krzewów i zarośli rosnąca w miejscu cmentarza. Głównym problemem jest tu brak środków finansowych na rewaloryzację i utrzymanie oraz brak oznaczeń i tablic informacyjnych,

f) brak ugruntowanej świadomości społecznej w dziedzinie ochrony wartości kulturowych, który skutkuje bezmyślnym niszczeniem obiektów lub powoduje degradację miejsc o lokalnej wartości historycznej,

5.2.2 ISTOTNE ZAGROŻENIA DLA ZABYTKÓW ARCHEOLOGICZNYCH

Podstawowym zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych oraz nawarstwień kulturowych są wszelkie inwestycje gospodarcze związane z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu, które wymagają prowadzenia prac ziemno-budowlanych a ingerujące w substancję zabytkową.

Aby zapobiec zniszczeniu stanowisk archeologicznych oraz nawarstwień kulturowych, prace ziemne prowadzone w strefie ich ochrony wymagają prowadzenia badań archeologicznych w zakresie uzgodnionym z właściwym miejscowo Konserwatorem Zabytków. Badania te stanowią często jedyne źródło poznania osadnictwa na danym terenie. Prace archeologiczne są szczególnie ważne podczas takich inwestycji jak budowa budynków mieszkalnych i usługowych oraz inwestycje liniowe, przyłącza kanalizacji deszczowej, sanitarnej, gazowej, telekomunikacyjnej.

Natomiast realizacja inwestycji takich jak budowa obwodnic, dróg, zbiorników retencyjnych, bezwzględnie wymaga prawidłowego rozpoznania terenu pod względem faktycznej ilość

stanowisk archeologicznych oraz przeprowadzenia ratowniczych badań wykopaliskowych na wytypowanych stanowiskach. Z uwagi na szerokopłaszczyznowy zakres prac ziemnych charakteryzujący tego typu przedsięwzięcia budowlane, w bezpowrotny sposób niszczy się substancję zabytkową i obiekty archeologiczne. Należy również zwrócić uwagę na fakt, iż zasięg poszczególnych stanowisk archeologicznych wyznaczonych na podstawie programu badawczego Archeologiczne Zdjęcie Polski został wyznaczony na podstawie badań powierzchniowych i nie może on podpowiadać zasięgowi pozostałości osadnictwa pod ziemią.

Przebudowa układów ruralistycznych i założeń pałacowo-parkowych prowadzi często do naruszenia średniowiecznych i nowożytnych nawarstwień kulturowych. W związku z tym wszystkie prace ziemne wymagają jednoczesnego prowadzenia badań archeologicznych. Wyniki badań często stanowią jedyną dokumentację następujących po sobie epizodów osadniczych na tym terenie. Pozwalają skorygować, uszczegółowić i potwierdzić dane ze źródeł pisanych. Pozyskany w trakcie badań materiał ruchomy umożliwia uzupełnienie danych o kulturze materialnej oraz statusie społecznym i zawodowym mieszkańców. Dlatego ważne jest wypełnianie przez inwestorów wymogów konserwatorskich określonych przez właściwego miejscowo Konserwatora Zabytków.

Istotne zagrożenie dla zachowania substancji zabytkowej stanowisk archeologicznych zlokalizowanych w obrębie pól uprawnych stanowi głęboka orka. Niektóre zagrożenia pojawiły się w ciągu ostatnich lat, jak na przykład działalność tzw. poszukiwaczy skarbów z wykrywaczami metali, których rozmiarów nie potrafimy ocenić. Działalność ta szczególnie zagraża cmentarzyskom oraz grodziskom zlokalizowanym na terenie gminy. Wiele zagrożeń wynika z przyspieszonego rozwoju gospodarczego – jak już wspomniano użycie ciężkiego sprzętu w rolnictwie, rozwój budownictwa i budowa dróg.

5.2.3 OBSZARY NAJWIĘKSZEGO ZAGROŻENIA DLA STANOWISK ARCHEOLOGICZNYCH

W oparciu o istniejące plany inwestycyjne można wymienić obszary na terenie gminy, zagrożone pod względem zachowania zabytków archeologicznych. Są to w szczególności tereny położone w bezpośrednim sąsiedztwie rozwijających się pod względem mieszkaniowym miejscowości gminy, które poszerzają swój pierwotny układ przestrzenny. Zadania te wymagają prowadzenia badań archeologicznych ze względu na niszczący charakter ich prac ziemnych. Na terenie gminy priorytetowe zamierzenia inwestycyjne wiążą się przede wszystkim z funkcjonowaniem układu drogowego, systemem wodno-kanalizacyjnym, siecią gazową i energetyczną oraz rozwojem infrastruktury społecznej.

W celu ochrony stanowisk archeologicznych oraz pradziejowych, średniowiecznych i nowożytnych nawarstwień kulturowych niezbędne jest uzgadnianie wszystkich inwestycji

budowlanych oraz wypełnianie przez inwestorów wymogów konserwatorskich określonych przez właściwego miejscowo wojewódzkiego konserwatora zabytków.

5.3. UWARUNKOWANIA WYNIKAJĄCE ZE STUDIUM UWARUNKOWAŃ I KIERUNKÓW ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO GMINY KLESZCZEWO

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego zostało uchwalone przez Radę Gminy Kleszczewo w dniu 30 października 2013 r. i stanowi załącznik do Uchwały nr XXXIV/254/2013.

W Studium zostały ustalone podstawowe zasady rozwoju przestrzennego gminy, dotyczące działań w zakresie ochrony, rewitalizacji i kreacji wartości kulturowych oraz wyznaczone cele strategiczne polityki przestrzennej gminy, gwarantujące zrównoważony rozwój społeczno-gospodarczy gminy obejmujące min. ochronę zasobów przyrodniczych i kulturowych,

W Załączniku nr 1 „Uwarunkowania zagospodarowania przestrzennego ” w części II „Środowisko przyrodnicze” pkt. 2 "Ocena stanu i funkcjonowania środowiska" wymieniono obszary i obiekty prawnie chronione - krajobrazowe parki podworskie podając ich obszar, czas powstania i stan zachowania. Parki znajdują się w miejscowościach: Gowarzewo, Kleszczewo, Komorniki, Krerowo, Nagradowice, Poklatki, Śródka i Tulce. W ich układach kompozycyjnych zachował się starodrzew z gatunkami drzew rodzimych (lipy drobno- i szerokolistne, dęby szypułkowe, kasztanowce, klony, wiązy, jesiony, modrzewie i in.), w tym 2 pomniki przyrody rosnące w Śródce (kasztanowiec zwyczajny o obwodzie 370 cm. oraz klon o obwodzie 350 cm.).

W części V "Przestrzeń zurbanizowana" w pkt. 1 „Rys historyczno-przestrzenny” wymienione i opisane zostały obiekty zabytkowe w poszczególnych miejscowościach wraz z wykazem chronionych obiektów architektonicznych w poszczególnych miejscowościach,

W pkt. 3. „Ochrona zabytków archeologicznych” podano ogólną liczbę stanowisk archeologicznych zarejestrowanych na terenie gminy (ok. 210) obejmujących 4 cmentarzyska, ok. 40 osad, ok. 90 punktów osadniczych, ok. 230 śladów osadniczych oraz 1 skarb. Najstarsze znaleziska z epoki mezolitu pochodzą z Kleszczewa, Poklatek i Markowic. Z okresu neolitu znanych jest ok. 20 śladów osadnictwa z okolic Gowarzewa, Krzyżownik, Tulec, Komornik, Markowic i Śródki reprezentujących tzw. kulturę pucharów lejkowych i kulturę amfor kulistych. Osady z czasów kultury łużyckiej powstawały w okolicach cieków wodnych - doliny Kopli, Męciny i innych. W Ziminie znaleziono cmentarzysko kultury pomorskiej, w Krerowie cmentarzysko popielcowe kultury przeworskiej. Na terenie całej gminy licznie występowało osadnictwo z okresu wpływów rzymskich oraz z czasów średniowiecza. W tym punkcie studium podkreślono również, że wszystkie stanowiska zlokalizowane na terenie gminy podlegają ochronie konserwatorskiej. w oparciu o ustawę ~~o~~ ustawę z dnia 23 lipca o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Stanowiska te zostały wyznaczone na podstawie badań powierzchniowych dlatego też ich zasięg

nie zawsze odpowiada występowaniu pozostałości pradziejowego osadnictwa pod ziemią. Z tego względu wyznaczony na mapach zasięg stanowisk należy traktować orientacyjnie, ponieważ obiekty archeologiczne często zalegają w sąsiedztwie wyznaczonych na podstawie obserwacji powierzchniowych zasięgów stanowisk. W przypadku koncentracji stanowisk na danym obszarze należy wprowadzić określenie „strefy intensywnego występowania stanowisk archeologicznych”. Dotyczy to szczególnie dolin cieków wodnych: Kopli i Męciny, rejonu Gowarzewa, Tulec, Krzyżownik i Markowic.

W miejscowości Gowarzewo na obszarze działek nr 106/1 i 106/2 znajdują się zewidencjonowane stanowiska archeologiczne, dla których w Studium wydzielono archeologiczną strefę ochrony konserwatorskiej z nakazem prowadzenia badań archeologicznych podczas prac ziemnych oraz uzyskania pozwolenia na prowadzenie tychże badań. Z uwagą, iż przy sporządzaniu miejscowego planu dla wwym. działek strefę ochrony należy pokazać na rysunku planu wraz z właściwym jej oznaczeniem, a ustalenia zapisać w treści uchwały.

W zakresie wytycznych konserwatorskich zaznaczono, że należy zasięgnąć opinii „Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków – Konserwatora Zabytków Archeologicznych”. Wprowadzony został zapis o obowiązku prowadzenia badań archeologicznych podczas prac ziemnych przy realizacji inwestycji w granicach archeologicznej ochrony konserwatorskiej. Na ich prowadzenie inwestor winien uzyskać pozwolenie konserwatorskie przed wydaniem pozwolenia na budowę co miało już miejsce w trakcie budowy autostrady A2, kiedy przeprowadzono wyprzedzające badania wykopaliskowe na 10 stanowiskach.

Na mapie będącej załącznikiem do studium „nie uwzględniono wszystkich znanych stanowisk, gdyż informacje o niektórych pochodzą tylko z przekazów archiwalnych i nie posiadają dokładnej lokalizacji.” Ponadto, na etapie redagowania Studium nie uwzględniono jeszcze odkryć dokonanych podczas budowy autostrady A2.

W części VII „Ocena stanu zagospodarowania gminy” pkt 1 „Wnioski wynikające ze stanu środowiska przyrodniczego” pdpkt 1.1 „Walory i słabości środowiska przyrodniczego” za jeden z głównych atutów obszaru uznano dużą ilość parków podworskich, wiejskich i cmentarzy jako terenów zieleni kształtowanej. Wśród problemów do rozwiązania (ppkt. 1.2) m.in. włączenie do systemu powiązań przyrodniczo-ekologicznych parków podworskich i innych terenów zieleni kształtowanej oraz odbudowę i fachową pielęgnację zachowanych zespołów zieleni kształtowanej, zwłaszcza zasobnych w pomnikowe okazy drzew parków w Gowarzewie, Kleszczewie, Komornikach, Krerowie, Nagradowicach, Poklatkach, Śródce i Tulcach.

W załączniku nr 2 "Kierunki zagospodarowania przestrzennego gminy" w pkt. 2 "Uwarunkowania rozwoju" wśród powiązań przyrodniczych, na obszarze miejscowości Gowarzewo i Krzyżowniki objętym zmianą Studium wymienione zewidencjonowane stanowiska archeologiczne o metryce pradziejowej i średniowiecznej, objęte ochroną konserwatorską. Wśród „Uwarunkowań

wewnętrznych" 2.2. do uwarunkowań kulturowych zaliczono wartościowe zasoby dziedzictwa kulturowego tzn. obiekty zabytkowe i obiekty architektury jako umacniające szanse rozwoju funkcji turystycznej w gminie (turystyka pielgrzymkowa do Tulec i XIX-wieczne parki dworskie). W pdpkt. 2.3 „Zadania służące realizacji ponadlokalnych celów publicznych” wyodrębniono zadania, które stanowią propozycję do uwzględnienia w planie zagospodarowania przestrzennego woj. wielkopolskiego. Z zakresu publicznych usług ponadlokalnych i dóbr kultury materialnej należą do nich - ochrona i renowacja zabytków, zinwentaryzowanie obszarów i obiektów stanowiących elementy tożsamości kulturowej gminy oraz opracowanie programu ich wykorzystania, a z zakresu ochrony przyrody – objęcie ochroną konserwatorską drzewostanów parkowych.

W pkt. 3 „Kierunki zagospodarowania przestrzennego” pdpkt. 3.6 „Ochrona i kształtowanie środowiska przyrodniczego” za najcenniejsze w krajobrazie gminy uznano zachowane parki podworskie, o założeniach krajobrazowych, w części zniszczone i zaniedbane. Zmiany w środowisku objąć powinny bezwzględną ochronę drzewostanów parkowych.

W pdpkt. 3.7 „Ochrona środowiska kulturowego” jako środowisko kulturowe gminy Kleszczewo określono zabytki architektoniczne ujęte w ewidencji WWKZ, obiekty wpisane do rejestru zabytków, parki i założenia dworsko-parkowe wg. wykazu WWKZ, cmentarze oraz zabytki ujęte w ewidencji stanowisk archeologicznych WWKZ.

Określono także zasady, które muszą być respektowane (zakaz wydzielania nowych działek w parkach, stawiania ogrodzeń, budowy nowych obiektów, uzgadnianie prac przy obiektach zabytkowych przy obiektach ujętych w ewidencji konserwatorskiej oraz uzyskiwania pozwoleń wpisanych do rejestru zabytków oraz w przypadku zabytków archeologicznych ochrona ma polegać na respektowaniu zasady mówiącej o tym, że „Wszelkie prace ziemne w obrębie śladów przeszłości historycznej regionu, w tym śladów osadnictwa oraz miejsca występowania zasobów archeologicznych winny być prowadzone pod nadzorem archeologicznym – Konserwatora Zabytków Archeologicznych Muzeum Archeologicznego w Poznaniu.” Natomiast na obszarze objętym zmianą Studium tzn. dz. nr 1 obręb Gowarzewo i dz. nr 71/1 obręb Krzyżowniki w granicach archeologicznej strefy ochrony konserwatorskiej nałożono obowiązek prowadzenia badań archeologicznych podczas prac ziemnych, na które uprzednio należy uzyskać pozwolenie konserwatorskie. Ponadto na obszarze dz. nr 106/1 i 106/2 w miejscowości Gowarzewo znajdują się zewidencjonowane stanowiska archeologiczne objęte ochroną konserwatorską. Dla nich wyznaczona została strefa ochrony konserwatorskiej, w granicach której wprowadzono nakaz prowadzenia badań archeologicznych podczas prac ziemnych i uzyskanie na nie pozwolenia. Ponadto na obszarze objętym zmianą Studium dla ochrony dziedzictwa kulturowego ustalono zakaz lokalizowania inwestycji o możliwym niekorzystnym wpływie na warunki mikroklimatycznie oraz stan zieleni, mogących doprowadzić do degradacji obszaru parkowego oraz otuliny parkowej poprzez źródła zanieczyszczeń. Wprowadzono obowiązek doprecyzowania charakteru zabudowy

wielorodzinnej na etapie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, zakaz stosowania ogrodzeń pełnych i elementów betonowych prefabrykowanych, stosowania ogrodzeń pow. 1,5 m.

W części 4 "Zmiany studium" pkt. 4.4 "Zmiana studium nr 4 uchwalona Uchwałą nr XXXI/230/2013 Rady Gminy Kleszczewo z dnia 26 czerwca 2013 r. - synteza" w części dot. obszarów i zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej wyszczególniono: dz. nr 106/1 i 106/2 w Gowarzewie, na których znajdują się zewidencjonowane stanowiska archeologiczne o metryce pradziejowej i średniowiecznej oraz zasady ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego (nakaz prowadzenia badań archeologicznych i uzyskania pozwolenia na ich prowadzenie). Na dz. nr 110/4 w miejscowości Tulce, ze względu na sąsiedztwo zabytkowego kościoła dopuszczono w jego otoczeniu zabudowę maksymalnie dwukondygnacyjną.

5.4 UWARUNKOWANIA WYNIKAJĄCE Z MIEJSCOWYCH PLANÓW ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO.

Plan zagospodarowania przestrzennego Gminy Kleszczewo został uchwalony przez Radę Gminy Kleszczewo Uchwałą nr XXXVII/181/2005 z dnia 30.09.2005 r.

W rozdz. I „Uchwalenia ogólne” § 3 „Szczególne warunki zagospodarowania wynikające z potrzeb środowiska kulturowego” zostały wymienione obiekty zabytkowe wpisane do rejestru zabytków, określono warunki ochrony obiektów zabytkowych (zachowanie i restauracja pałaców i zabudowy podworskiej, restauracja i rekonstrukcja elementów zabytkowych układu terenu, osi kompozycyjnych i widokowych, zachowanie i konserwacja starodrzewu, usunięcie elementów zniekształcających kompozycję terenu, zakaz lokalizowania na terenie założeń i w ich otoczeniu inwestycji o charakterze uciążliwym, ochrona form budowli zabytkowych, ścisłe przestrzeganie wytycznych konserwatorskich). Podano spis obiektów zabytkowych występujących na terenie gminy wpisanych do rejestru i ujętych w ewidencji konserwatorskiej. W pkt. 4 wprowadzono zapis „Z racji występowania dużej liczby stanowisk archeologicznych w liczbie 210 na terenie gminy oraz z uwagi, że zasięg stanowisk archeologicznych wyznaczonych na podstawie badań powierzchniowych nie zawsze zgodny jest z ich rzeczywistym zasięgiem, przed przystąpieniem do prac ziemnych należy uzyskać opinię Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków Archeologicznych (opinia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków Archeologicznych w Poznaniu)” W § 5 „Komunikacja. Linie rozgraniczające ulic i dróg publicznych” w pkt. 12 ujęto zapis o konieczności uzgadniania z WWKZ przebudowy lub modernizacji dróg zlokalizowanych w granicach stanowisk archeologicznych.

W rozdziale III „Ustalenia szczegółowe” § 8 „Funkcje terenów oraz warunki kształtowania ich zabudowy i sposób zagospodarowania” część I – Gowarzewo, Tanibórz, Szewce” w pkt. 9 na terenach oznaczonych symbolem 1UK/ZPZ , na którym pełniona jest m.in. funkcja zieleni

parkowej jedną z zasad zagospodarowania terenu jest waloryzacja jakościowa istniejącej zieleni. W pkt. 10 na terenie oznaczonym symbolem 1ZC- nieczynnego cmentarza ewangelickiego określono ustalenia zagospodarowania terenu – zwiększenia intensywności powierzchni zielonych na terenie obiektu. W części dot. Tulec i Poklatek odnośnie terenów cmentarnych jako zasadę zagospodarowania terenu przyjęto zwiększenie intensywności powierzchni zielonych na terenie obiektu i obowiązek zachowania strefy ochronnej od zabudowy mieszkaniowej (50 m). W kolejnych częściach dot. Komornik, Nagradowic, Krzyżownik, Zimina, Krerowa, Kleszczewa, Bugaja, Lipowic w części dot. zespołów pałacowo/dworsko-parkowych lub parków podworskich zieleni określono zasady zagospodarowania terenu w sposób, który podniesie jego estetykę oraz spowoduje waloryzację jakościową istniejącej zieleni.

2. UCHWAŁA NR XIX/117/2008 Rady Gminy Kleszczewo z dnia 30 września 2008r. w sprawie: uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Kleszczewo w miejscowości Gowarzewo. w I „Ustalenia wstępne” § 1 pkt. 8 wprowadzono zapis: „Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego ustala się obowiązek uzgadniania z WUOZ w Poznaniu inwestycji związanych z zagospodarowaniem i zabudowaniem terenu a wymagających prac ziemnych, celem ustalenia obowiązującego inwestora zakresu badań archeologicznych”. Na załączniku graficznym oznaczono: „zasięg zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych”

3. Uchwała Nr X/73/2011 Rady Gminy Kleszczewo z dnia 7 września 2011 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Kleszczewo dla wybranych terenów w obrębie geodezyjnym Gowarzewo, w celu określenia zasad lokalizacji urządzeń związanych z wydobywaniem i przesyłem gazu ziemnego. § 7 „Ustalenia dotyczące zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej” wprowadzono zapisy o obowiązku prowadzenia badań archeologicznych dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego, podczas prac ziemnych, w granicach archeologicznej strefy ochrony konserwatorskiej, oznaczonej na rysunku planu oraz konieczności uzyskania pozwolenia konserwatorskiego na prowadzenie tychże badań, przed wydaniem pozwolenia na budowę.

4. Uchwała Nr XX/142/2012 Rady Gminy Kleszczewo z dnia 27 czerwca 2012 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Kleszczewo obejmującej działki nr 1 oraz 7 w obrębie Gowarzewo oraz Uchwała Nr XXIII/165/2012 Rady Gminy Kleszczewo z dnia 29 października 2012 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Kleszczewo obejmującej działki nr 71/1, 71/2 w obrębie Krzyżowniki, Uchwały Nr XX/143/2012 z dnia 27 czerwca 2012 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Kleszczewo obejmującej działki nr 68/3, 68/4, 68/5, 68/6, 68/7, 69/4, 448, 70/3 w obrębie Gowarzewo w § 7 „Ustalenia dotyczące zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej” wprowadzono zapisy o obowiązku prowadzenia badań archeologicznych podczas prac ziemnych,

w granicach archeologicznej strefy ochrony konserwatorskiej, oznaczonej na rysunku planu oraz konieczności uzyskania pozwolenia konserwatorskiego na prowadzenie tychże badań, przed wydaniem pozwolenia na budowę.

5. Uchwała Nr XXIII/243/2013 Rady Gminy Kleszczewo z dnia 25 września 2013 r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Kleszczewo dla terenu działek o nr ewid. 113/2 i 116/1 położonych w miejscowości Tulce, rozdziale 4 „Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej” § 15 wprowadzono zapis o konieczności zabezpieczenia odkrycia obiektu archeologicznego lub innego, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem, oraz powiadomieniu o tym odpowiednich służb ochrony zabytków

6. Uchwała Nr XXXVII/272/2014 Rady Gminy Kleszczewo z dnia 29 stycznia 2014 r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Kleszczewo obejmującej działki położone w miejscowości Kleszczewo w § 6 wprowadzono zapis dotyczący zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego o zastosowaniu przepisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami., w przypadku odkrycia przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem.

5.5. UWARUNKOWANIA WYNIKAJĄCE Z OCHRONY PRZYRODY I RÓWNOWAGI EKOLOGICZNEJ

Gmina Kleszczewo położona jest poza układem obszarów węzłowych i korytarzy ekologicznych systemu obszarów chronionych. Jedyny obszar chroniony to dolina Michałówki, która jest częścią wielkoprzestrzennego systemu obszarów chronionych województwa (WSOCH). Intensywna eksploatacja związana z działalnością człowieka doprowadziła do wylesienia tych terenów. Naturalne zespoły roślinne zajmują 6% obszaru gminy. Przeważa roślinność urządzona, szczególnie XIX w. parki dworskie, pałacowe, starodrzew zachowany w pobliżu kościołów i na cmentarzach.

Na terenie gminy zachowanych jest 8 parków podworskich o założeniach krajobrazowych z zachowanym starodrzewem gł. z lip drobnolistnych i szerokolistnych, kasztanowców, klonów, jesionów i modrzewi oraz gatunki rzadkie - dęby szypułkowe, wiązy, białodrzew, klon srebrzysty. Spośród 8 parków, 6 jest wpisanych do rejestru zabytków. Są to parki w Gowarzewie, Kleszczewie, Komornikach, Krerowie, Nagradowicach, Tulcach. Pozostałe 2 nie wpisane do rejestru znajdują się w Poklatkach i Śródce.

Na terenie gminy znajdują się 2 pomniki przyrody rosnące w Śródce:

- kasztanowiec zwyczajny o obwodzie (w pierśnicy) 370 cm.- nr 647
- klon o obwodzie 350 cm- . nr 648

Wzdłuż głównych dróg w gminie istnieją fragmenty szpalerów drzew, które ze względów krajobrazowych i przyrodniczych powinny zostać zachowane. Korzystne byłoby również wprowadzenie nasadzeń uzupełniających istniejące już ciągi drzew oraz całkiem nowych przy śródpolnych drogach.

5.6 UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY ZABYTEKÓW ARCHEOLOGICZNYCH

Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego podczas inwestycji związanych z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu istotne jest określenie zasad ochrony zabytków archeologicznych ujętych w gminnej ewidencji, w planach zagospodarowania przestrzennego, studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania gminy, warunkach zabudowy i inwestycjach celu publicznego oraz respektowanie przez inwestorów zapisów dotyczących ochrony zabytków archeologicznych.

6. CELE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTEKAMI.

Opracowanie Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Kleszczewo ma na celu poprawę stanu zachowania lokalnego dziedzictwa kulturowego w oparciu o istniejące instrumenty prawne i działania ochronne

Poniższe cele wynikają z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju i gminy
- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminując sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem zabytków,
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami

6. KIERUNKI DZIAŁAŃ DLA REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.

6.1.1. Gminna ewidencja zabytków nieruchomych.

- gminna ewidencja zabytków została przyjęta Zarządzeniem nr 35/2015 Wójta Gminy Kleszczewo w dniu 8 czerwca 2015r., uzupełniona ona została o karty stanowisk archeologicznych wykonane w 2012 roku.
- prowadzona jest systematyczna weryfikacja gminnej ewidencji zabytków na podstawie przeglądów w terenie oraz uzupełnianie kart obiektów o uzyskane dane i dokumentację fotograficzną, wprowadzanie zmian dot. rozbiórek, modernizacji, remontów, stosunków własnościowych,
- prowadzone są wyłączenia lub włączenia nowych obiektów, w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków
- w zależności od dostępnych środków budżetowych gminy przeprowadzona zostanie kompleksowa aktualizacja zasobu zabytkowego wpisanego do gminnej ewidencji zabytków

6.1.2 Bezpośrednie wsparcie dla rewaloryzacji obiektów zabytkowych:

- przeznaczanie środków finansowych z budżetu gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków, na miarę możliwości finansowych budżetu Gminy (szczegóły planowanych inwestycji znajdują się na końcu rozdziału). Gmina dnia 28.12.2006 roku podjęła uchwałę nr III/18/2006 (z późn. zm.) w sprawie dofinansowania zabytków, która stanowi podstawę przekazywania środków z budżetu.
- współpraca z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków i Powiatowym Konserwatorem Zabytków w Poznaniu przy identyfikacji i realizacji zadań związanych z ochroną zabytków zlokalizowanych na terenie gminy,
- wspólne działania z Powiatowym Urzędem Pracy w celu wykorzystania osób bezrobotnych do prac pielęgnacyjnych przy obiektach zabytkowych (np. terenach cmentarnych),
- przekazywanie właścicielom i dysponentom obiektów zabytkowych informacji o możliwościach pozyskiwania dodatkowego wsparcia finansowego (zwłaszcza z funduszy europejskich),

6.1.3 Udostępnianie i promocja zabytków:

- popularyzacja poszczególnych zabytków oraz krajobrazu kulturowego poprzez ich wyeksponowanie - rozwój turystyki kulturowej obejmującej szlaki i ścieżki przyrodniczo-kulturowe,
- rozpowszechnienie informacji na temat obiektów z terenu gminy wpisanych do rejestru zabytków,
- włączenie się do już istniejących oraz tworzenie tematycznych sieci rowerowych, pieszych, konnych, samochodowych szlaków turystycznych, co ma na celu zwiększenie atrakcyjności turystycznej regionu poprzez renowacje i udostępnianie zabytków
- współpraca z właścicielami zabytków dla zapewnienia im należytej opieki, wskazywanie potencjalnych źródeł finansowania,
- sporządzenie aktualnej dokumentacji i oznakowanie Miejsc Pamięci Narodowej i miejsc upamiętniających wydarzenia historyczne.
- przygotowywanie i oznaczanie szlaków turystycznych, rowerowych, pieszych – utworzenie ścieżek turystyczno-edukacyjnych, włączenie materiałów informacyjnych o przeszłości i historii miejscowości zlokalizowanych na terenie gminy oraz o zabytkach, oznakowanie szlaku i najważniejszych obiektów

6.1.4 Popularyzacja i edukacja

- edukacja w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego - włączenie w programy kształcenia szkół prowadzonych przez gminę (szkoły podstawowe i gimnazja) elementów wiedzy na ten temat, włączenie tematyki ochrony dóbr kultury do zajęć szkolnych – opracowanie z nauczycielami planów zajęć z młodzieżą i dziećmi uwzględniających problemy ochrony dziedzictwa kulturowego, przygotowanie konspektów oraz pomoc merytoryczna w prowadzeniu lekcji dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego, wspieranie inicjatyw zmierzających do upowszechnienia wiedzy na temat regionalnych zabytków i dziedzictwa
- popularyzacja tematyki poprzez publikację materiałów dotyczących ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w prasie lokalnej i na stronie internetowej gminy, włączanie poprzez media środowiska lokalnego do różnorodnych inicjatyw w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego, informowanie mediów o sprawach związanych z ochroną zabytków oraz o inicjatywach podejmowanych w tym zakresie, współpraca z lokalną prasą i ukazywanie obiektów po przeprowadzeniu prac konserwatorskich
- upowszechnianie wyników badań naukowych za pośrednictwem multimedialnych, wydawnictw naukowych itp.
- tworzenie stron internetowych na temat zabytków i tradycji

- wspieranie działań sprzyjających szerszemu zaangażowaniu się sektora prywatnego w ochronę dziedzictwa kulturowego,
- wspieranie działalności organizacji społecznych, pozarządowych i środowisk zajmujących się ochroną i opieką nad zabytkami

6.1.5 Wykorzystanie mediów tradycyjnych, Internetu i multimediiów w celu nowoczesnej promocji walorów zabytkowych:

- dbanie o aktualizację gminnej strony www,
- wykorzystanie nowoczesnych technologii dostępnych w profesjonalnych serwisach internetowych, a także w urządzeniach mobilnych,
- rozwój systemu informacji przestrzennej z warstwą informacyjną na temat obiektów zabytkowych wchodzących w skład Gminnej Ewidencji Zabytków oraz udostępnienie go na forum publicznym,
- współpraca z mediami, zarówno tradycyjnymi, jak i internetowymi.

6.1.6. Aktywizacja społeczności lokalnych na rzecz opieki nad zabytkami

W celu poprawy stanu zasobów dziedzictwa kulturowego regionu należy podjąć działania w zakresie stałego podnoszenia świadomości społecznej poprzez zwiększanie atrakcyjności zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych,

- rozwój tożsamości regionalnej poprzez inwentaryzację zabytków regionu, infrastruktury zapewniającej jego bezpieczeństwo, propagowanie go wśród mieszkańców ,
- zachowanie i wyeksponowanie unikalnych wartości historycznych i artystycznych zabytków o dużym znaczeniu dla społeczności lokalnej,- aktywizacja gospodarcza regionu poprzez podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami,
- przygotowanie kompleksowej i łatwo dostępnej informacji o ofercie turystyczno-kulturowej regionu, w tym bazy danych ofert,- podniesienie świadomości społeczeństwa do wagi ochrony dziedzictwa kulturowego
- dostęp do informacji o zabytkach
- ustanowienie skutecznych zasad interwencyjnych robót zabezpieczających, podejmowanych w przypadku zagrożenia zabytkowej substancji oraz skutecznej egzekucji zwrotu poniesionych kosztów
- realizacja zasad partnerstwa publiczno-prywatnego w sferze adaptacji zabytków do nowych funkcji,
- ochrona dawnych cmentarzy jako miejsc pamięci oraz istotnych skupisk zieleni na obszarach wiejskich

6.1.7. Zasady ochrony zabytków archeologicznych

- w celu ochrony stanowisk archeologicznych i nawarstwień kulturowych podczas inwestycji związanych z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu ważne jest określenie zasad ochrony zabytków archeologicznych ujętych w gminnej ewidencji zabytków w planach zagospodarowania przestrzennego, decyzjach o warunkach zabudowy i inwestycji celu publicznego oraz respektowanie przez inwestorów zapisów dotyczących ochrony zabytków archeologicznych zawartych w opiniach i decyzjach właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków.

6.1.8. Zasady ochrony zabytków nieruchomych

W sporządzanych miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego oraz wydawanych warunkach zabudowy konieczne jest wprowadzenia zapisów zapewniających ochronę obiektów zabytkowych ujętych w rejestrze zabytków oraz gminnej ewidencji zabytków oraz ochronę krajobrazu poprzez :

- konieczność zachowania bryły budynków, kształtu dachu, zachowania detalu architektonicznego,
- zakaz instalowania reklam wielkogabarytowych w sposób zakłócających wygląd budynków zabytkowych oraz w zabytkowych zespołach budowlanych,
- konieczność stosowania tradycyjnych pokryć dachowych w przypadku obiektów zabytkowych oraz w zabytkowych zespołach budowlanych,
- w przypadku zniszczenia detalu architektonicznego zalecane jego odtworzenie na podstawie dostępnych źródeł, zachowanych elementów i ikonografii,
- konieczność dostosowania nowej zabudowy do historycznej kompozycji przestrzennej w zakresie usytuowania , skali , bryły, linii zabudowy, geometrii dachów,
- utrzymanie historycznych podziałów nieruchomości,
- zachowania proporcji wysokościowych dotyczących lokalizacji dominant

7. OKREŚLENIE SPOSOBU REALIZACJI POSZCZEGÓLNYCH CELÓW GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Władze Gminy Kleszczewo w latach 2020-2023 przewidują kontynuację następujących działań:

- zagospodarowanie turystyczne gminy – uatrakcyjnienie oferty turystycznej przez inwestycje- remont i oznaczenie obiektów o charakterze historycznym i przyrodniczym, inwentaryzacja obiektów zabytkowych pomników przyrody, budowa ścieżki rowerowej ,

- gmina planuje współpracę z instytucjami wprowadzającymi dodatkowe oznakowania na drogach gminnych, powiatowych i wojewódzkich w celu ułatwienia dojazdu do obiektów zabytkowych z terenu gminy Kleszczewo,
- odnośnie obiektów nie będących własnością gminy przewiduje się prowadzenie działań pośrednich wynikających z ustawy oraz polityki prowadzonej przez Gminę takich jak:
 - a) określanie i stwarzanie, przy sporządzaniu dokumentów planistycznych, warunków sprzyjających właściwemu wykorzystaniu zabytków oraz zachowaniu ich w dobrym stanie,
 - b) wspieranie poczynań właścicieli obiektów zabytkowych w działaniach związanych z właściwym użytkowaniem i utrzymaniem zabytków, w tym informowanie właścicieli o możliwościach pozyskiwania środków na odnowę zabytków,
- budowa ścieżek turystycznych -planuje się dalszą współpracę z innymi gminami regionu w celu włączenia zabytków z gminy do już istniejących szlaków stanowiących trasy wycieczek krajoznawczych, w celu promocji obiektów i regionu np. Transwielkopolskiej Trasy Rowerowej i Szlaku Romańskiego
- dbałość o zachowanie walorów zabytkowych w przypadku obiektów stanowiących własność Gminy: parki w Gowarzewie i Kleszczewie, szkoła i budynek gospodarczy w Markowicach – wszystkie obiekty są w stanie dobrym lub bardzo dobrym.

Jeśli chodzi o planowane inwestycje związane z obiektami wpisanymi do rejestru lub gminnej ewidencji zabytków to należą do nich:

1. Kościół w Tulcach - prace budowlane i prace konserwacyjno-restauratorskie, np. kontynuowane będą prace związanych z wykonaniem elewacji, przeprowadzone zostanie malowanie kościoła, renowacji zostaną poddane organy piszczalkowe i wykonana zostanie instalacja odgromowa kościoła i dzwonnicy
2. Kościół w Kleszczewie - wymiana połaci dachowej (pokrycie i konstrukcja) nad prezbiterium i nawą główną, prace konserwatorskie
3. Figura w Gowarzewie - po pracach restauratorskich przeprowadzonych przy okazji przebudowy drogi powiatowej na trasie Swarzędz-Kleszczewo planowane jest wykonanie renowacji cokołu figury
4. Park w Kleszczewie - po wykonaniu rewaloryzacji dalsze przeprowadzanie prac pielęgnacyjnych i ewentualnie jeśli pozwolą na to środki finansowe - odnowienie ścieżek

5. Park w Gowarzewie - bieżące prowadzenie prac pielęgnacyjnych po kompleksowej rewaloryzacji która została wykonana w 2019r zgodnie z dokumentacją projektową oraz pozwoleniem na prowadzenie prac konserwatorskich przy zabytku, wydanym przez Powiatowego Konserwatora Zabytków w Poznaniu

Na moment opracowania niniejszego programu gmina nie jest właścicielem żadnego z cmentarzy wpisanych do gminnej ewidencji zabytków.

8. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI OKREŚLONE PRZEZ GMINĘ

Zadania opisane w Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami dla Gminy Kleszczewo powinny być realizowane poprzez wspólne działania władz samorządowych, Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, Powiatowego Konserwatora Zabytków, Powiatowego Urzędu Pracy, właścicieli oraz zarządców obiektów, parafie, organizacje pozarządowe i stowarzyszenia, w ramach posiadanych przez te jednostki kompetencji, praw i obowiązków wynikających z obowiązujących przepisów prawnych.

Ze strony gminy Kleszczewo zadania będą wykonywane bądź wspierane przez gminne jednostki organizacyjne (szkoły, przedszkola, gminne placówki kultury – np. biblioteka) oraz wydziały Urzędu Gminy w ramach zadań własnych, poprzez istniejące i planowane instrumenty:

- prawne (np. poprzez uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów o wartościach artystycznych i zabytkowych, prowadzenie gminnej ewidencji zabytków, wykonywanie decyzji administracyjnych, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków),
- finansowe (np. udzielanie dotacji na prace remontowe, konserwatorskie i prace budowlane przy zabytkach, nagrody, ulgi finansowe),
- społeczne (działania stymulujące np. w zakresie edukacji, promocji, informacji, działań sprzyjających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami oraz rozwojem turystyki),
- kontrolne (m.in. monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego – gminnej ewidencji zabytków),
- koordynacji (m.in. poprzez realizacje projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach, planach rozwoju lokalnego itp., współpraca z gminami sąsiednimi, ośrodkami naukowymi i akademickimi, związkami wyznaniowymi)

Koordinację prac związanych z realizacją poszczególnych zadań wynikających z ustaleń „Gminnego Programu opieki nad zabytkami” w ramach organizacyjnych Urzędu Gminy Kleszczewo, powierzono Referatowi ds. Infrastruktury Komunalnej i Inwestycji.

9. MONITORING DZIAŁANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI – FORMA ORGANIZACYJNO-INSTYTUCJONALNA OKREŚLONA PRZEZ GMINĘ.

Zgodnie z art. 87 ust. 5 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami Wójt Gminy Kleszczewo jest zobowiązany do sporządzania co 2 lata do stosownego sprawozdania z gminnego programu opieki nad zabytkami, które następnie będzie przedstawiane Radzie Gminy. Po 4 latach program zostanie poddany aktualizacji i ponownie przyjęty przez Radę. Proces osiągania celów Programu będzie monitorowany przez zespół koordynujący, monitorujący program poprzez analizę i ocenę przebiegu ich realizacji oraz analizę i ocenę stopnia uzyskanych efektów.

10. NIEKTÓRE ZEWNĘTRZNE ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI OKREŚLONE PRZEZ GMINĘ.

Niniejszy rozdział wskazuje możliwości w zakresie pozyskiwania dodatkowych środków ze źródeł pozabudżetowych. Należy jednak stwierdzić, iż ważne jest, aby gminy również z własnej inicjatywy podjęły próbę wygospodarowania w swoich budżetach środków w rozdziale 92120 - Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami.

Jest to o tyle istotne, iż duża część źródeł zewnętrznych wymaga zapewnienia wkładu własnego we współfinansowanych przez nie projektach. Regularne zabezpieczanie środków z budżetu gminy pozwoli na podjęcie powolnych, ale systematycznych kroków w kierunku ratowania kolejnych obiektów dziedzictwa kulturowego.

Podstawową zasadę finansowania zadań z zakresu opieki nad zabytkami określa Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 roku. Zgodnie z zapisami zawartymi w rozdziale 7 w/w Ustawy, obowiązek sprawowania opieki nad zabytkami, w tym finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku spoczywa na osobie fizycznej lub jednostce organizacyjnej posiadającej tytuł prawny do zabytku. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej w/w tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest jej zadaniem własnym.

Źródła zewnętrznego finansowania można podzielić następująco:

Źródła krajowe:

- dotacje ministra kultury oraz programy operacyjne Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego (szczegóły dostępne na <http://www.mkidn.gov.pl>)
- dotacje wojewódzkiego konserwatora zabytków (szczegóły dostępne na <http://poznan.wuoz.gov.pl>)
- dotacje wojewódzkie
- dotacje powiatowe
- dotacje gminne
- inne źródła

Źródła zagraniczne:

- źródła unijne w ramach funduszy strukturalnych (szczegóły nt. nowej perspektywy finansowania dostępne są na stronach WRPO)
- źródła w ramach programów unijnych takich jak Program Rozwoju Obszarów Wiejskich lub Program Infrastruktura i Środowisko
- źródła pozaunijne - Mechanizm Norweski i Fundusz EOG (szczegóły programów ogłaszane są na bieżąco)

11. MISJA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KLESZCZEWO

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Kleszczewo jest dokumentem długofalowym, zapisy w nim zawarte powinny być brane pod uwagę we wszelkich działaniach związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego na terenie gminy. Konsekwentna realizacja założeń Programu przyczyni się do poprawy jakości środowiska kulturowego, wzrostu nakładów finansowych na inwestycje związane z obiektami zabytkowymi (zarówno w przypadku osób prywatnych, administracji publicznej, jak i organizacji pozarządowych), szerszej promocji gminy i przyciągnięcia turystów, a także do wzrostu świadomości regionalnej mieszkańców i poprawy ich sytuacji materialnej.

W sporządzanych co cztery lata aktualizacjach Programu powinny znajdować się odniesienia do uaktualnionych zapisów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego, zawartych w innych dokumentach strategicznych gminy, zwrócić też należy uwagę na wyszczególnienie obowiązujących w danym momencie aktów prawnych.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami kładzie szczególny nacisk na wykorzystanie istniejących źródeł finansowania inwestycji związanych z opieką nad zabytkami, intensywne działania w obszarach najbardziej atrakcyjnych historycznie, promocję dziedzictwa kulturowego oraz wypracowanie odpowiednich schematów współpracy administracji samorządowej z właścicielami obiektów zabytkowych.

Biorąc pod uwagę korzystne położenie gminy Kleszczewo, bogactwo obiektów posiadających wartości zabytkowe oraz skuteczne działania samorządu w zakresie pozyskiwania środków zewnętrznych, Gminny Program Opieki nad Zabytkami stanowić będzie pomocne narzędzie w ukierunkowaniu polityki gminnej w zakresie rozwoju turystyki, promocji i ochrony dziedzictwa kulturowego, prowadzonej w sposób uporządkowany i długoterminowy. Wszystkie te elementy przyczynią się do postrzegania gminy Kleszczewo, jako przyjaznej turystom i inwestorom, dumnej ze swoich walorów zabytkowych oraz dbającej o własne dziedzictwo kulturowe i historyczne.

OBIEKTY ARCHITEKTURY UJĘTE W GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW

Bylin

dom nr 17, pocz. XX w.

budynek gospodarczy przy domu nr 17, pocz. XX w.

Gowarzewo

al. Kasztanowa:

zabudowa gospodarcza przy domu nr 1, pocz. XX w.

Zespół dworsko-parkowy:

dwór nr 2, 1 poł. XIX, przebud. 4 ćw. XIX,

park krajobrazowy, 1 poł. XIX,

budynek gospodarczy, k. XIX w.

ul. Lipowa:

obora przy domu nr 4: , mur., 4 ćw. XIX w.

ul. Krótka

dom nr 1, pocz. XX w.

ul. Akacyjowa:

zabudowa gospodarcza przy domu nr 6, pocz. XX w.

ul. Siekiercecka:

dom nr 2, pocz. XX w.

ul. Starowiejska:

dom nr nr 2: zabudowa gospodarcza, pocz. XX w.

obora przy domu nr 4, pocz. XX w.

dom nr 11 z częścią gospodarczą, pocz. XX w.

ul. Szewska:

obora przy domu nr 2, pocz. XX w.

ul. Topolowa

dom nr 3, pocz. XX w.

dom nr 12 z zabudową gospodarczą, pocz. XX w.

dom nr 15 z częścią gospodarczą, pocz. XX w.

ul. Tulecka

dom nr 10, pocz. XX w.

dom nr 17, pocz. XX w.

dom nr 36, pocz. XX w.

ul. Trzecka

dom nr 2, pocz. XX w.

ul. Swarzędzka

figura przydrożna Matki Boskiej, k. XIX w.

Kleszczewo

ul. Lipowa

dom nr 2, pocz. XX w.

nr 3 zespół kościoła p.w. Wszystkich Świętych:

kościół, 1760-1762, restaur. 1843 i 1861,

plebania, pocz. XX.

dom k. XIX w.

dom nr 13, pocz. XX w.

figura przydrożna Matki Boskiej, k. XIX w.

figura przydrożna Chrystusa, k. XIX w.

ul. Poznańska:

dom nr 11, pocz. XX w..

dom nr 12, pocz. XX w.

dom nr 29, pocz. XX w

obora przy domu nr 29, pocz. XX w.

ul. Średzka

dom nr 3, pocz. XX w.

dom nr 4, pocz. XX w.

obora nr 8, 1911 r.

obora nr 8, 1911 r.

wieża ciśnień, pocz. XX w.

ul. Sportowa

nr 5: posterunek policji d. szkoła, ok. 1910

Parkowa/Średzka

dom nr 2, pocz. XX w.

Średzka/Poznańska/Parkowa

dworski park krajobrazowy, poł. XIX w.

lodownia, pocz. XX w.

Komorniki

gorzelnia nr 12, 4 ćw. XIX w.

nr 13: folwark:

stodoła, pocz. XX w.

obora I, k. XIX w.

obora II, k. XIX w.
obora III, k. XIX w.
cielętnik d. stajnia, k. XIX
spichlerz, k. XIX w.
stodoła, k. XIX w.

zespół dworski nr 14:
dwór, l. 60 XIX w.
oficyna, XIX/XX w,
park krajobrazowy, XIX w.,
figura przydrożna Matki Boskiej, k. XIX w.

Krerowo

Zespół kościoła pw. Św. Jana Chrzciciela:
kościół, pocz. XVI remont. 1616, 1645 i 1702, dobud. kruchty i zakrystii, pocz. XX w.,
dzwonnica, 2 poł. XIX w.,
plebania, 4 ćw. XIX w..
grobowiec Rekowski, pocz. XX w.

Zespół dworsko-parkowy:
dwór, mur., 1905-1906, arch. Roger Sławski, remont. 1980-1987,
park krajobrazowy, k. XIX w.

dom nr 2, k. XIX w.
dom nr 7, pocz. XX w.
dom nr 9, 1935 r.
budynek gospodarczy przy domu nr 9, 1935 r.
dom nr 15, 1912 r.
dom nr 18, 1922 r.
dom nr 26, pocz. XX w.
dom nr 29, pocz. XX w.
obora i spichlerz przy domu nr 32, XIX /XX w.
obora, pocz. XX w.
kapliczka przydrożna z figurą Matki Boskiej z Dzieciątkiem, 1865 r.
brama cmentarna, pocz. XX w.

Krzyżowniki

dom nr 7, 1919 r.

obora nr 7, 1833 r.

dom nr 9, 1930 r.

Markowice

dom nr 1 d. szkoła, pocz. XX w.

budynek gospodarczy przy domu nr 1, pocz. XX w.

dom nr 3, pocz. XX w.

dom nr 5, pocz. XX w.

kapliczka przydrożna przy domu nr 8, k. XIX w.

Nagradowice

Zespół dworsko-parkowy:

pałac, ok. 1910,

kaplica grobowa Hermana Bittera, 1 ćw. XX,

park krajobrazowy, XIX w.

folwark:

brama folwarczna i ogrodzenie, pocz. XX w.

świątelnica, pocz. XX w.

obora, 1885 i 1886 r,

obora stanowiskowa 1886 r.

stodoła, 1867,

spichlerz, k. XIX,

paszarnia, 1885 r.

kuźnia i stelmacharnia, 1885,

dom nr 1, d. czworak, pocz. XX w.

dom nr 2, d. czworak, pocz. XX w.

dom nr 3 d. czworak, pocz. XX w.

dom nr 5, d. czworak, pocz. XX w,

nr 6: dom d. czworak, pocz. XX w

dom nr 7 d. czworak, pocz. XX w.

dom nr 15, d. szkoła, pocz. XX w.

Szewce

nr 16: dwór, 2 poł. XIX,

Śródka

Zespół dworsko-parkowy:

nr 6: dwór, 3 lub 4 ćw. XIX,

nr 7: dom, 1912 r.

nr 10: dom, 2 dek. XX w.

nr 10: budynek gospodarczy

nr 33: dom, 1902 r.

Tanibórz

stodoła przy domu nr 1, 1910-1920

budynek gospodarczy przy domu nr 1, 1924 r.

obora przy domu nr 5, 1937 r.

chlewnia przy domu nr 5, l. 20 XX w.

stodoła przy domu nr 6, pocz. XX w.

Tulce

ul. Gospodarcza

Zespół dworski:

dom nr 4 d. oficyna,

dom nr 5 d. dwór, 3 ćw. XIX w,

dom nr 5, 1 ćw. XX w.

nr 6: folwark

gorzelnia, 1890 r.

gorzelnia, XIX/XX w.

obora I, pocz. XX w.

obora II, 1905 r.

stajnia, 1910 r.

spichlerz, 1907 r.

stodoła, pocz. XX w.

spichlerz, k. XIX w

dom nr 8 d.dwojak, pocz. XX w.

ul. Kasztanowa

nr 5: zespół pałacowo-parkowy

pałac, 1920 r.

park krajobrazowy, XIX w.

ul. Krótka

dom nr 1, l. 20 XX w.

ul. Poznańska

Zespół kościoła parafialnego pw. Narodzenia NMP:

kościół, 1 poł. XIII, rozbud. 1784 i pocz. XX,

dzwonnica, 1860,

brama wejściowa do kościoła, pocz. XX w.

dom nr 16, pocz. XX w.

dom nr 17, pocz. XX w.

dom nr 19, pocz. XX w.

dom nr 26, l. 20 XX w.

dom nr 28, pocz. XX w.

dom nr 34, k. XIX w.

ul. Pocztowa

dom nr 1 plebania, k. XIX,

budynek gospodarczy przy domu nr 1, 1895 r.

kolumna z figurą Chrystusa, k. XIX w.

dom nr 10, 1910-1920 r.

budynek gospodarczy przy domu nr 10, 1910-1920 r.

figura przydrożna Męki Pańskiej, k. XVI w.

ul. Cmentarna

kaplica cmentarna, 1912

Zimin

dom nr 2, k. XIX w.

dom nr 5, k. XIX w.

dom nr 7, k. XIX w.

dom nr 8, pocz. XX w.

dom nr 10, pocz. XX w.

dom nr 12, k. XIX w.

dom nr 23, pocz. XX w.

dom nr 25, pocz. XX w.

STANOWISKA ARCHEOLOGICZNE UJĘTE W GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW

LP	Zespół	Miejscowość	Nr stan.	Typ i chronologia	Obszar AZP
1	1	Gowarzewo	1	Punkt osadniczy – kul. łużycka, kul. przeworska, wczesne i późne średniowiecze, nowożytność	53-29/96
2		Gowarzewo	20	Ślad osadniczy – kul. łużycka	53-29/97
3		Gowarzewo	2	Osada – kul. przeworska, wczesne i późne średniowiecze, nowożytność	53-29/98
4		Gowarzewo	67	Osada – kul. łużycka, okres wpływów rzymskich, wczesne i późne średniowiecze, nowożytność	53-29/99
5		Gowarzewo	3	Osada – kul. przeworska, wczesne i późne średniowiecze, nowożytność	53-29/100
6		Gowarzewo	4	Osada – kul. łużycka, kul. przeworska, wczesne i późne średniowiecze	53-29/101
7		Gowarzewo	5	Osada – kul. przeworska, wczesne średniowiecze	53-29/102
8		Gowarzewo	68	Osada – kul. przeworska, nowożytność	53-29/103
9		Gowarzewo	6	Osada – kul. łużycka, kul. przeworska, wczesne średniowiecze	53-29/104
10		Gowarzewo	69	Ślad osadniczy – kul. łużycka	53-29/105
11		Gowarzewo	70	Punkt osadniczy – kul. łużycka	53-29/106
12		Gowarzewo	9	Punkt osadniczy – neolit, kul. przeworska, nowożytność	53-29/107
13		Gowarzewo	71	Ślad osadniczy – wczesne i późne średniowiecze, nowożytność	53-29/108
14		Gowarzewo	72	Ślad osadniczy – kul. przeworska, późne średniowiecze, nowożytność	53-29/109
15		Gowarzewo	73	Ślad osadniczy – kul. łużycka, wczesne i późne średniowiecze	53-29/110
16		Gowarzewo	74	Punkt osadniczy – późne średniowiecze, nowożytność	53-29/111
17		Gowarzewo	75	Ślad osadniczy – kul. łużycka	53-29/112
18		Gowarzewo	76	Ślad osadniczy – kul. przeworska, nowożytność	53-29/113

19		Gowarzewo	18	Punkt osadniczy – kul. łużycka, kul. przeworska, wczesne i późne średniowiecze, nowożytność	53-29/114
20		Gowarzewo	7	Ślad osadniczy – neolit , kul. przeworska	53-29/115
21		Gowarzewo	77	Ślad osadniczy – mezolit/neolit, kul. przeworska, nowożytność	53-29/116
22		Gowarzewo	78	Punkt osadniczy – wczesne i późne średniowiecze	53-29/117
23		Gowarzewo	8	Punkt osadniczy – wczesne i późne średniowiecze	53-29/118
24		Gowarzewo	79	Osada – neolit, późne średniowiecze, nowożytność	53-29/119
25		Gowarzewo	80	Osada – mezolit/neolit, późne średniowiecze	53-29/120
26		Gowarzewo	81	Punkt osadniczy – wczesne i późne średniowiecze	53-29/121
27		Gowarzewo	82	Punkt osadniczy – kul. łużycka, późne średniowiecze, nowożytność	53-29/122
28		Gowarzewo	83	Osada – kul. łużycka, wczesne i późne średniowiecze	53-29/123
29		Gowarzewo	84	Osada – wczesne i późne średniowiecze, nowożytność	53-29/124
30		Gowarzewo	85	Punkt osadniczy – wczesne i późne średniowiecze, nowożytność	53-29/125
31		Gowarzewo	86	Punkt osadniczy – epoka kamienia, wczesne i późne średniowiecze, nowożytność	53-29/126
32		Gowarzewo	10	Osada – wczesne średniowiecze	53-29/127
33		Gowarzewo	87	Ślad osadniczy – wczesne średniowiecze	53-29/128
34		Gowarzewo	88	Punkt osadniczy – wczesne i późne średniowiecze, nowożytność	53-29/129
35		Gowarzewo	11	Osada – wczesne i późne średniowiecze	53-29/130
36		Gowarzewo	89	Ślad osadniczy – wczesne i późne średniowiecze	53-29/131
37		Gowarzewo	90	Ślad osadniczy – wczesne i późne średniowiecze	53-29/132
38		Gowarzewo	91	Osada – kul. przeworska, późne	53-29/133

				średniowiecze, nowożytność	
39		Gowarzewo	92	Osada – kul. przeworska, wczesne i późne średniowiecze, nowożytność	53-29/134
40		Gowarzewo	91	Osada – kul. łużycka, kul. przeworska, wczesne i późne średniowiecze, nowożytność	53-29/135
41		Gowarzewo	92	Osada – wczesne i późne średniowiecze, nowożytność	53-29/136
42		Gowarzewo	19	Punkt osadniczy – neolit, kul. łużycka, późne średniowiecze	53-29/137
43		Gowarzewo	93	Osada – wczesne i późne średniowiecze, nowożytność	53-29/138
44		Gowarzewo	94	Ślad osadniczy – neolit, wczesne średniowiecze	53-29/139
45		Gowarzewo	13	Osada – późne średniowiecze, nowożytność	53-29/140
46		Gowarzewo	95	Osada – wczesne i późne średniowiecze, nowożytność	53-29/141
47		Gowarzewo	96	Ślad osadniczy – epoka kamienia, kul. łużycka	53-29/142
48		Gowarzewo	12	Punkt osadniczy – epoka kamienia, późne średniowiecze, nowożytność	53-29/143
49		Gowarzewo	97	Punkt osadniczy – kul. łużycka, późne średniowiecze, nowożytność	53-29/144
50		Gowarzewo	100	Ślad osadniczy – KPL, późne średniowiecze, nowożytność	53-29/145
51		Gowarzewo	101	Ślad osadniczy – wczesne średniowiecze	53-29/146
52		Gowarzewo	102	Osada – wczesne i późne średniowiecze, nowożytność	53-29/147
53		Gowarzewo	103	Punkt osadniczy – wczesne i późne średniowiecze, nowożytność	53-29/148
54		Gowarzewo	104	Ślad osadniczy – wczesne średniowiecze, nowożytność	53-29/149
55		Gowarzewo	105	Osada – wczesne i późne średniowiecze, nowożytność	53-29/150
56		Gowarzewo	39	Ślad osadniczy – kul. przeworska, późne średniowiecze	53-29/151
57		Gowarzewo	36	Ślad osadniczy – kul. łużycka, wczesne i późne średniowiecze	53-29/152

58		Gowarzewo	106	Punkt osadniczy – epoka kamienia, późne średniowiecze, nowożytność	53-29/153
59		Gowarzewo	107	Ślad osadniczy – KPL, kul. przeworska	53-29/154
60		Gowarzewo	29	Osada – kul. łużycka, kul. przeworska	53-29/155
61		Gowarzewo	16	Osada – kul. łużycka, wczesne i późne średniowiecze, nowożytność	53-29/156
62		Gowarzewo	15	Osada – neolit, KPL, kul. łużycka, kul. przeworska	53-29/157
63		Gowarzewo	108	Ślad osadniczy – późne średniowiecze	53-29/158
64		Gowarzewo	14	Osada – neolit, KPL, kul. łużycka, kul. przeworska	53-29/159
65		Gowarzewo	17	Osada – neolit, kul. łużycka, kul. przeworska, wczesne i późne średniowiecze, nowożytność	53-29/160
66		Gowarzewo	109	Punkt osadniczy – neolit, późne średniowiecze, nowożytność	53-29/161
67		Gowarzewo	110	Ślad osadniczy – kul. łużycka, kul. przeworska	53-29/162
68		Gowarzewo	111	Punkt osadniczy – epoka kamienia, kul. łużycka, późne średniowiecze, nowożytność	53-29/163
69		Gowarzewo	112	Osada – kul. łużycka, nowożytność	53-29/164
70		Gowarzewo	23	Osada – KPL, kul. łużycka, kul. przeworska, wczesne średniowiecze	53-29/165
71		Gowarzewo	21	Punkt osadniczy – KPL, kul. łużycka, kul. przeworska, późne średniowiecze, nowożytność	53-29/166
72		Gowarzewo	22	Osada – neolit, kul. łużycka, kul. przeworska, późne średniowiecze, nowożytność	53-29/167
73		Gowarzewo	113	Ślad osadnictwa – epoka kamienia, kul. łużycka, kul. przeworska, późne średniowiecze	53-29/168
74		Gowarzewo	114	Ślad osadnictwa – późne średniowiecze	53-29/169
75		Gowarzewo	115	Punkt osadnictwa – kul. łużycka, późne średniowiecze, nowożytność	53-29/170

76		Gowarzewo	26	Ślad osadnictwa – KAK, kul. przeworska	53-30/6
77		Gowarzewo	27	Punkt osadnictwa – kul. przeworska	53-30/7
78		Gowarzewo	28	Osada – epoka kamienia, KAK, kul. łużycka, kul. przeworska, wczesne średniowiecze	53-30/8
79		Gowarzewo	29	Osada – kul. łużycka	53-30/48
80		Gowarzewo	30	Punkt osadnicza – kul. łużycka	53-30/49
81		Gowarzewo	31	Ślad osadniczy – kul. łużycka	53-30/50
82		Gowarzewo	32	Ślad osadniczy – kul. łużycka	53-30/51
83		Gowarzewo	33	Ślad osadniczy – okres wpływów rzymskich, wczesne średniowiecze	53-30/52
84		Gowarzewo	34	Punkt osadniczy – kul. łużycka	53-30/53
85		Gowarzewo	35	Ślad osadniczy – kul. łużycka	53-30/54
86		Gowarzewo	36	Punkt osadniczy – kul. łużycka, wczesne i późne średniowiecze	53-30/55
87		Gowarzewo	37	Punkt osadniczy – pradzieje	53-30/56
88		Gowarzewo	38	Ślad osadniczy – KPL, późne średniowiecze	53-30/57
89		Gowarzewo	39	Ślad osadniczy – kul. przeworska	53-30/58
90		Gowarzewo	40	Ślad osadniczy – późne średniowiecze	53-30/59
91		Gowarzewo	41	Ślad osadniczy – kul. łużycka	53-30/60
92		Gowarzewo	42	Punkt osadniczy – kul. łużycka, wczesne średniowiecze	53-30/61
93		Gowarzewo	43	Punkt osadniczy – kul. łużycka, wczesne średniowiecze	53-30/62
94		Gowarzewo	44	Ślad osadniczy – wczesne średniowiecze	53-30/63
95		Gowarzewo	45	Punkt osadniczy – wczesne średniowiecze	53-30/64
96		Gowarzewo	46	Ślad osadniczy – neolit, wczesne średniowiecze	53-30/65
97		Gowarzewo	47	Ślad osadniczy – kul. łużycka	53-30/66
98		Gowarzewo	48	Ślad osadniczy – wczesne średniowiecze	53-30/67
99		Gowarzewo	49	Ślad osadniczy – kul. łużycka	53-30/68
100		Gowarzewo	50	Ślad osadniczy – KAK, późne	53-30/74

				średniowiecze	
101		Gowarzewo	51	Ślad osadniczy – kul. łużycka, kul. przeworska	53-30/75
102		Gowarzewo	52	Punkt osadniczy – kul. łużycka, kul. przeworska	53-30/76
103		Gowarzewo	53	Grodzisko -	53-30/77
104		Gowarzewo	24	Ślad osadniczy – wczesne średniowiecze	53-30/91
105		Gowarzewo	25	Punkt osadniczy - KAK	54-29/92
106		Gowarzewo	55	Punkt osadniczy – późne średniowiecze	54-29/55
107		Gowarzewo	56	Punkt osadniczy – KPL, kul. łużycka	54-29/56
108		Gowarzewo	59	Ślad osadniczy – późne średniowiecze	54-29/57
109		Gowarzewo	57	Punkt osadniczy – późne średniowiecze, nowożytność	54-29/58
110		Gowarzewo	58	Punkt osadniczy – KAK, KPL, późne średniowiecze, nowożytność	54-29/59
111		Gowarzewo	60	Ślad osadniczy – wczesne i późne średniowiecze	54-29/60
112		Gowarzewo	61	Ślad osadniczy – wczesne i późne średniowiecze	54-29/61
113		Gowarzewo	62	Punkt osadniczy – neolit, późne średniowiecze	54-29/62
114		Gowarzewo	63	Punkt osadniczy – kul. przeworska, późne średniowiecze	54-29/63
115		Gowarzewo	64	Osada – KPL, kul. łużycka, późne średniowiecze	54-29/64
116		Gowarzewo	65	Ślad osadniczy – pradzieje	54-29/65
117		Gowarzewo	66	Ślad osadniczy – kul. przeworska, późne średniowiecze	54-29/66
118		Gowarzewo	54	Punkt osadniczy – kul. łużycka	54-29/67
119		Komorniki	2	Ślad osadniczy – kul. łużycka	54-29/48
120		Komorniki	3	Ślad osadniczy – wczesne średniowiecze	54-29/49
121		Komorniki	4	Punkt osadniczy – późne średniowiecze	54-29/50
122		Komorniki	5	Ślad osadniczy – późne średniowiecze	54-29/51

123		Komorniki	6	Ślad osadniczy – późne średniowiecze	54-29/52
124		Komorniki	7	Punkt osadniczy – neolit, kul. łużycka	54-29/53
125		Komorniki	8	Punkt osadniczy – kul. łużycka, kul. przeworska, późne średniowiecze	54-29/54
126		Komorniki	9	Ślad osadniczy – kul. łużycka, późne średniowiecze	54-29/68
127		Komorniki	10	Ślad osadniczy – kul. przeworska	54-29/69
128		Komorniki	11	Ślad osadniczy – kul. łużycka, wczesne i późne średniowiecze	54-29/70
129		Komorniki	12	Osada – wczesne średniowiecze	54-29/71
130		Komorniki	13	Punkt osadniczy – wczesne średniowiecze	54-29/72
131		Komorniki	14	Ślad osadniczy - KPL	54-29/73
132		Tulce	6	Punkt osadniczy	53-29/85
133		Tulce	1	Osada – wczesne średniowiecze	53-29/86
134		Tulce	15	Ślad osadniczy – KAK	53-29/87
135		Tulce	14	Ślad osadniczy	53-29/88
136		Tulce	4	Punkt osadniczy – kul. łużycka, wczesne i późne średniowiecze, nowożytność	53-29/89
137		Tulce	3	Punkt osadniczy – wczesne średniowiecze, nowożytność	53-29/90
138		Tulce	45	Ślad osadniczy – kul. przeworska	53-29/91
139		Tulce	2	Osada – KPL, kul. łużycka, okres wpływów rzymskich, wczesne i późne średniowiecze, nowożytność	53-29/92
140		Tulce	5	Osada – KPL, kul. łużycka, kul. przeworska, wczesne i późne średniowiecze, nowożytność	53-29/93
141		Tulce	7	Punkt osadniczy – kul. łużycka, wczesne i późne średniowiecze, nowożytność	53-29/94
142		Tulce	20	Punkt osadniczy – późne średniowiecze, nowożytność	53-29/95
143		Tulce	8	Osada – epoka kamienia, kul. łużycka, wczesne średniowiecze, nowożytność	54-29/11

144		Tulce	9	Punkt osadniczy – wczesne i późne średniowiecze	54-29/12
145		Tulce	10	Osada – późne średniowiecze	54-29/13
146		Tulce	11	Ślad osadniczy – późne średniowiecze, nowożytność	54-29/14
147		Tulce	12	Punkt osadniczy – kul. przeworska, wczesne i późne średniowiecze	54-29/15
148		Tulce	13	Punkt osadniczy – KAK, nowożytność	54-29/16
149		Tulce	14	Ślad osadniczy – wczesne średniowiecze	54-29/17
150		Tulce	15	Ślad osadniczy – KAK	54-29/18
151		Tulce	16	Punkt osadniczy – wczesne średniowiecze, nowożytność	54-29/19
152		Tulce	17	Ślad osadniczy – epoka kamienia	54-29/20
153		Tulce	18	Ślad osadniczy – wczesne i późne średniowiecze, nowożytność	54-29/21
154		Tulce	19	Ślad osadniczy – kul. łużycka, późne średniowiecze	54-29/22
155		Tulce	20	Punkt osadniczy – późne średniowiecze, nowożytność	54-29/23
156		Tulce	21	Ślad osadniczy – kul. łużycka, późne średniowiecze, nowożytność	54-29/24
157		Tulce	22	Ślad osadniczy – wczesne i późne średniowiecze	54-29/25
158		Tulce	25	Punkt osadniczy – późne średniowiecze	54-29/26
159		Tulce	26	Punkt osadniczy – wczesne i późne średniowiecze	54-29/27
160		Tulce	23	Ślad osadniczy – neolit, epoka brązu, wczesne średniowiecze	54-29/28
161		Tulce	24	Punkt osadniczy – kul. przeworska, wczesne i późne średniowiecze	54-29/29
162		Tulce	27	Punkt osadniczy – pradzieje, wczesne i późne średniowiecze	54-29/30
163		Tulce	28	Ślad osadniczy – późne średniowiecze, nowożytność	54-29/31
164		Tulce	29	Punkt osadniczy – epoka kamienia, późne średniowiecze	54-29/32

165		Tulce	30	Punkt osadniczy – późne średniowiecze	54-29/33
166		Tulce	31	Punkt osadniczy – wczesne i późne średniowiecze	54-29/34
167		Tulce	32	Ślad osadniczy – wczesne i późne średniowiecze	54-29/35
168		Tulce	33	Osada – wczesne średniowiecze	54-29/36
169		Tulce	34	Ślad osadniczy – kul. łużycka, późne średniowiecze	54-29/37
170		Tulce	35	Punkt osadniczy – kul. łużycka, późne średniowiecze	54-29/38
171		Tulce	36	Ślad osadniczy – późne średniowiecze	54-29/39
172		Tulce	37	Punkt osadniczy – kul. łużycka, wczesne i późne średniowiecze	54-29/40
173		Tulce	38	Ślad osadniczy – kul. przeworska	54-29/41
174		Tulce	39	Osada – kul. łużycka, kul. przeworska, wczesne średniowiecze	54-29/42
175		Tulce	40	Ślad osadniczy – kul. łużycka, wczesne średniowiecze	54-29/43
176		Tulce	41	Ślad osadniczy – KAK	54-29/44
177		Tulce	42	Punkt osadniczy – KAK, późne średniowiecze	54-29/45
178		Tulce	43	Ślad osadniczy – kul. łużycka, późne średniowiecze	54-29/46
179		Tulce	44	Punkt osadniczy – wczesne i późne średniowiecze	54-29/47
180		Krzyżowniki		Ślad osadniczy - pradzieje	54-29/143
181		Krzyżowniki		Ślad osadniczy - pradzieje	54-29/144
182		Krzyżowniki		Ślad osadniczy - pradzieje	54-29/145
183		Tulce	46	Ślad osadniczy – wczesne średniowiecze, nowożytność	53-29/252
184		Gowarzewo	116	Osada – wczesne średniowiecze	53-29/215
185		Gowarzewo	117	Ślad osadniczy – kul. łużycka	53-29/253
186		Gowarzewo	118	Osada – wczesne średniowiecze, nowożytność	53-29/254
187		Gowarzewo	119	Punkt osadniczy - nowożytność	53-29/255
188		Gowarzewo	120	Osada – KPL, nowożytność	53-29/256

189		Gowarzewo	121	Punkt osadniczy – nowożytność	53-29/257
190		Gowarzewo	122	Punkt osadniczy – nowożytność	53-29/258
191		Gowarzewo	123	Ślad osadniczy - nowożytność	53-29/259
192		Gowarzewo	124	Punkt osadniczy – późne średniowiecze, nowożytność	53-29/260
193		Gowarzewo	125	Punkt osadniczy - nowożytność	53-29/261
194		Gowarzewo	126	Punkt osadniczy – nowożytność	53-29/262
195		Komorniki	1	Ślad osadniczy – kul. łużycka, późne średniowiecze	54-29/44
196	2	Krzyżowniki		Ślad osadniczy - pradzieje	54-29/146
197		Krzyżowniki		Ślad osadniczy - pradzieje	54-29/147
198	3	Krerowo		Ślad osadniczy - pradzieje	54-30/120
199		Krerowo	20	Osada – KPL, kul. łużycka, kul. przeworska, nowożytność	54-30/113
200		Krerowo		Ślad osadniczy - pradzieje	54-30/117
201		Krerowo		Ślad osadniczy - pradzieje	54-30/118
202		Krzyżowniki		Ślad osadniczy - pradzieje	54-30/112
203		Krerowo		Ślad osadniczy - pradzieje	54-30/119
204		Krzyżowniki		Ślad osadniczy - pradzieje	54-30/111
205		Krerowo		Ślad osadniczy - pradzieje	54-30/116
206		Krzyżowniki		Ślad osadniczy - pradzieje	54-30/109
207		Krzyżowniki	17	Ślad osadniczy - pradzieje	54-30/110
208		Krerowo		Ślad osadniczy - pradzieje	54-30/115
209		Krzyżowniki		Ślad osadniczy – pradzieje	54-30/108
210		Krzyżowniki	16	Ślad osadniczy – nowożytność	54-29/138
211		Krzyżowniki		Ślad osadniczy – pradzieje	54-29/149
212		Krzyżowniki	6	Osada – kul. łużycka, wczesne średniowiecze	54-29/74
213		Krzyżowniki	7	Punkt osadniczy – kul. łużycka	54-29/75
214		Krzyżowniki	8	Ślad osadniczy – kul. łużycka	54-29/76
215		Krzyżowniki	9	Punkt osadniczy – wczesne i późne średniowiecze	54-29/77
216		Krzyżowniki	10	Ślad osadniczy – wczesne średniowiecze	54-29/78
217		Krzyżowniki	11	Ślad osadniczy – pradzieje	54-29/79
218		Krzyżowniki	12	Punkt osadniczy – późne	54-29/80

				średniowiecze, nowożytność	
219		Krzyżowniki	13	Punkt osadniczy – KAK, kul. łużycka, nowożytność	54-29/81
220		Krzyżowniki	14	Punkt osadniczy – późne średniowiecze	54-29/82
221		Krzyżowniki	15	Punkt osadniczy – kul. łużycka, kul. przeworska, wczesne i późne średniowiecze	54-29/83
222		Śródka	8	Osada – KAK, KPL, kul. łużycka, kul. przeworska	54-29/84
223		Śródka	9	Punkt osadniczy – wczesne i późne średniowiecze	54-29/85
224		Śródka	10	Osada – kul. łużycka, kul. przeworska	54-29/86
225		Śródka	11	Ślad osadniczy – wczesne średniowiecze	54-29/87
226		Śródka	12	Punkt osadniczy – późne średniowiecze	54-29/88
227		Krzyżowniki	5	Ślad osadniczy – epoka kamienia, wczesne średniowiecze	54-30/83
228		Śródka	1	Cmentarzysko – kul. łużycka	55-29/17
229		Śródka	2	Osada – KPL, kul. łużycka, kul. przeworska, nowożytność	55-29/18
230		Śródka	3	Punkt osadniczy – wczesne średniowiecze, nowożytność	55-29/19
231		Śródka	4	Punkt osadniczy – kul. łużycka, kul. przeworska, wczesne średniowiecze, nowożytność	55-29/20
232		Śródka	5	Osada – KPL, kul. łużycka, kul. przeworska, wczesne i późne średniowiecze, nowożytność	55-29/21
233		Śródka	6	Osada – KPL, kul. łużycka, kul. przeworska, wczesne i późne średniowiecze, nowożytność	55-29/22
234		Śródka	7	Punkt osadniczy – kul. łużycka, kul. przeworska, nowożytność	55-29/23
235		Gądki	17	Osada – wczesne i późne średniowiecze	54-29/134
236		Gądki	18	Ślad osadniczy – wczesne średniowiecze, nowożytność	54-29/135

237		Gądky	19	Ślad osadniczy – późne średniowiecze, nowożytność	54-29/136
238		Robakowo	8	Ślad osadniczy – późne średniowiecze, nowożytność	54-29/137
239		Krzyżowniki		Ślad osadniczy - pradzieje	54-29/148
240		Nagradowice		Osada – k. przeworska, późne średniowiecze, nowożytność	54-30/S47
241		Nagradowice		Osada – kul. przeworska, wczesne średniowiecze, nowożytność	54-30/S48
242		Krzyżowniki	4	Ślad osadniczy – wczesne średniowiecze	54-30/82
243	4	Bylin	1	Ślad osadniczy – epoka kamienia, wczesne średniowiecze	54-30/69
244		Nagradowice		Ślad osadniczy – pradzieje	54-30/S46
245		Krzyżowniki	1	Punkt osadniczy – epoka brązu, kul. przeworska, wczesne średniowiecze	54-30/79
246		Krzyżowniki	2	Ślad osadniczy – kul. przeworska	54-30/80
247		Krzyżowniki	3	Ślad osadniczy – kul. przeworska	54-30/81
248	5	Bylin	2	Osada – kul. łużycka, późne średniowiecze, nowożytność	54-30/108
249	6	Kleszczewo	1	Ślad osadniczy – wczesne średniowiecze	54-30/45
250		Kleszczewo	2	Ślad osadniczy – wczesne średniowiecze	54-30/46
251		Kleszczewo	4	Ślad osadniczy – późne średniowiecze	54-30/48
252		Kleszczewo	5	Ślad osadniczy – późne średniowiecze	54-30/49
253		Kleszczewo	6	Ślad osadniczy – wczesne średniowiecze	54-30/50
254		Kleszczewo	7	Ślad osadniczy – epoka kamienia	54-30/51
255		Kleszczewo	11	Skarb – wczesne średniowiecze	54-30/107
256	7	Kleszczewo	3	Ślad osadniczy – wczesna epoka brązu	54-30/47
257	8	Kleszczewo	8	Ślad osadniczy – wczesne średniowiecze	54-30/52
258		Kleszczewo	9	Ślad osadniczy – kul. przeworska	54-30/53
259		Krerowo	17	Ślad osadniczy – wczesne średniowiecze	54-30/87

260		Kleszczewo	10	Ślad osadniczy – mezolit/neolit, kul. łużycka	54-30/54
261		Krerowo	18	Ślad osadniczy – kul. przeworska	54-30/88
262		Krerowo		Ślad osadniczy - pradzieje	54-30/114
263		Krerowo		Ślad osadniczy – pradzieje	54-30/121
264	9	Zimin	1	Ślad osadniczy – kul. przeworska	55-30/1
265		Zimin	2	Ślad osadniczy – kul. łużycka, kul. przeworska	55-30/2
266		Zimin	3	Ślad osadniczy – kul. łużycka, kul. przeworska, wczesne średniowiecze	55-30/3
267	10	Zimin	5	Ślad osadniczy – kul. łużycka, późne średniowiecze	55-30/5
268		Zimin	6	Ślad osadniczy – neolit	55-30/6
269		Zimin	7	Ślad osadniczy – wczesne średniowiecze	55-30/7
270		Zimin	8	Cmentarzysko – kul. pomorska	55-30/83
271	11	Zimin	4	Ślad osadniczy – kul. łużycka	55-30/4
272		Krerowo	7	Osada – wczesne średniowiecze	55-30/14
273		Krerowo	8	Ślad osadniczy – wczesne i późne średniowiecze	55-30/15
274		Krerowo	10	Osada – epoka brązu, kul. przeworska	55-30/17
275		Krerowo	11	Osada – kul. przeworska	55-30/18
276		Krerowo	19	Punkt osadniczy – epoka kamienia, kul. łużycka, późne średniowiecze, nowożytność	55-30/86
277		Krerowo	27	Osada – późne średniowiecze, nowożytność	55-30/87
278		Krerowo	6	Ślad osadniczy – kul. łużycka, wczesne średniowiecze	55-30/13
279	12	Krerowo	1	Osada – epoka brązu, kul. przeworska, wczesne średniowiecze	55-30/8
280		Krerowo	2	Osada – wczesne średniowiecze	55-30/9
281		Krerowo	3	Punkt osadniczy – neolit, kul. przeworska, wczesne i późne średniowiecze	55-30/10
282		Krerowo	4	Punkt osadniczy – kul. przeworska, późne średniowiecze	55-30/11

283		Krerowo	5	Ślad osadniczy – kul. przeworska, wczesne średniowiecze	55-30/12
284		Markowice	1	Osada – epoka brązu, kul. łużycka, kul. przeworska, wczesne średniowiecze	55-30/19
285		Markowice	2	Ślad osadniczy – wczesne średniowiecze	55-30/20
286		Markowice	3	Ślad osadniczy – kul. przeworska, późne średniowiecze	55-30/21
287		Markowice	4	Ślad osadniczy – kul. przeworska, późne średniowiecze	55-30/22
288		Krerowo	28	Ślad osadniczy – kul. przeworska	55-30/88
289		Krerowo	12	Cmentarzysko – kul. przeworska	55-30/76
290		Krerowo	13	Ślad osadniczy – neolit	55-30/77
291		Krerowo	29	Osada – KAK, późne średniowiecze, nowożytność	55-30/89
292	13	Krerowo	9	Ślad osadniczy – wczesne średniowiecze	55-30/16
293	14	Poklatki	9	Ślad osadniczy – KPL, wczesne średniowiecze	54-30/78
294		Krerowo	16	Ślad osadniczy – kul. przeworska	54-30/86
295		Krerowo	19	Punkt osadniczy – kul. przeworska	54-30/89
296		Markowice	5	Ślad osadniczy – mezolit/neolit	54-30/90
297		Markowice	6	Osada – kul. przeworska, wczesne średniowiecze	54-30/91
298		Markowice	7	Punkt osadniczy – KAK, kul. przeworska	54-30/92
299		Markowice	8	Ślad osadniczy – kul. łużycka	54-30/93
300		Markowice	9	Ślad osadniczy – kul. łużycka	54-30/94
301		Markowice	10	Ślad osadniczy – wczesne średniowiecze	54-30/95
302		Markowice	11	Punkt osadniczy – KPL, kul. przeworska, wczesne średniowiecze	54-30/96
303		Markowice	12	Ślad osadniczy – wczesne średniowiecze	54-30/97
304		Markowice	13	Ślad osadniczy – kul. przeworska	54-30/98
305		Markowice	14	Punkt osadniczy – kul. łużycka, kul. przeworska	54-30/99

306		Markowice	15	Ślad osadniczy – kul. łużycka	54-30/100
307		Markowice	16	Punkt osadniczy – wczesne średniowiecze	54-30/101
308		Markowice	17	Ślad osadniczy – kul. przeworska	54-30/102
309		Markowice	18	Cmentarzysko	54-30/103
310		Markowice	21	Osada – kul. łużycka, kul. przeworska, kul. pomorska, wczesne średniowiecze, nowożytność	54-30/134
311	15	Poklatki	3	Ślad osadniczy – wczesne i późne średniowiecze	54-30/72
312		Poklatki	4	Ślad osadniczy – kul. przeworska, wczesne i późne średniowiecze	54-30/73
313		Poklatki	5	Ślad osadniczy – kul. przeworska	54-30/74
314		Poklatki	6	Osada – mezolit/neolit, wczesne średniowiecze	54-30/75
315		Poklatki	7	Ślad osadniczy – wczesne średniowiecze	53-30/76
316		Poklatki	8	Ślad osadniczy – kul. przeworska	53-30/77
317		Krerowo	14	Osada – kul. przeworska, wczesne średniowiecze	54-30/84
318		Krerowo	15	Osada – kul. łużycka, kul. przeworska	54-30/85
319	16	Poklatki	1	Ślad osadniczy – wczesne średniowiecze	54-30/70
320		Poklatki	2	Ślad osadniczy – wczesne średniowiecze	54-30/71

Przewodniczący Rady Gminy

Marek Maciejewski